

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Studium humanitní vzdělanosti

Hedvika Pártlová

**Manipulace s volnou sochou na pražských
sídlištích**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Václav Hájek, Ph.D.

Praha 2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 1. 5. 2023

.....

Hedvika Pártlová

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala vedoucímu bakalářské práce PhDr. Václavu Hájkovi, Ph.D. za veškerou podporu a ochotu, trpělivé vedení, a veškerý čas při četných konzultacích, který mi věnoval. Jeho cenné rady, věcné komentáře a nové úhly pohledu mi v procesu tvoření práce velice pomohly a bez jeho velmi profesionálního vedení by vznik této práce nebyl možný. Velké poděkování patří také mým rodičům, kteří mě po celou dobu studia finančně a psychicky podporovali a jsem jim za to velmi vděčná.

Obsah

Abstrakt	5
I. Úvod	6
II. Sídliště jako specifický městský prostor	7
2.1 Definice a historie pražských sídlišť	7
2.2 Klady sídliště.....	8
2.3 Zápory sídliště	9
2.4 Sídliště jako inspirace k umělecké tvorbě.....	10
III. Veřejný prostor	10
3.1 Definice, přístupnost a vlastnictví veřejného prostoru.....	10
3.2 Soukromý prostor versus veřejný prostor	11
3.3 Zabezpečení a pocit bezpečí ve veřejném prostoru.....	11
3.4 Veřejný prostor na sídlišti	12
3.5 Místa a nemísta	14
IV. Druhy interakce s volnou sochou na pražském sídlišti.....	14
4.1 Interakce s volnou sochou na pražských sídlištích	14
4.2 Volná socha a přeměna veřejného prostoru	15
4.3 Interakce s volnou sochou ve formě hry	16
4.4 Graffiti a volná socha	18
4.5 Volné sochy a vandalismus.....	19
4.6 Ostatní druhy interakce s volnou sochou na pražských sídlištích.....	21
V. Vnímání volné sochy na sídlišti	22
5.1 Historie umístování soch do veřejného prostoru	22
5.2 Volná socha na sídlišti jako totem	26
5.3 Volná socha na sídlišti jako orientační bod.....	27
5.4 Genius loci okolo volné sídlištní sochy	28

VI.	Materiál volných soch.....	29
6.1	Význam materiálu pro sochu	29
6.2	Socha ze dřeva.....	30
6.3	Vápencová socha.....	31
6.4	Pískovcová socha	32
6.5	Mramorové sochy.....	33
6.6	Sochy z umělého kamene.....	33
6.7	Sochy z travertinu	34
6.8	Sochy ze slitin	34
6.9	Keramické sochy	35
6.10	Sochy z cementu, osinkocementu a betonu.....	35
6.11	Sochy z více jak jednoho materiálu	37
6.12	Materiály užívané v panelových bytech.....	38
VII.	Námět volné sochy.....	38
7.1	Progresivní náměty.....	38
7.2	Idylické náměty	39
7.3	Náboženské náměty	40
VIII.	Autor a jeho dílo	41
8.1	Vztah autora k dílu	41
8.2	Autorství v socialismu.....	41
8.3	Umělecké dvojice.....	42
8.4	Iniciace pro záchranu sídlištního umění.....	43
IX.	Závěr	44
	Bibliografie.....	45
	Přílohy	54

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá tématem sochařských realizací v prostoru pražských panelových sídlišť. Zaměřuje se na druhy fyzické manipulace, které byly vybrané sochy vystaveny. Odpovídá především na otázky, jak a proč byly přesouvány, likvidovány, jak s nimi interagovalo jejich okolí a jak je různými způsoby začleňovalo do veřejného prostoru. Jedná se například o projevy vandalismu, graffiti, vytváření nových center setkávání (která mohou sloužit i k lepší orientaci v prostoru) nebo jejich proměnu v herní místa.

Klíčová slova:

volná socha, sídliště, veřejný prostor, socialismus, vandalismus, graffiti, materiál, genius loci, hra, totem

Abstract

The bachelor thesis deals with the implementation of sculpture art in the panel suburbs of Prague, focusing on different ways of handling the selected sculptures have been subjected to. The main issues addressed are how and why they have been moved and removed, how the residents interacted with them, and how they have been incorporated into public spaces. This includes acts such as vandalism, graffiti, establishing new meeting points (potentially facilitating orientation in space), or their transformation into places of games.

Keywords:

freestanding sculpture, panel suburbs, public space, socialism, vandalism, graffiti, material, genius loci, game, totem

I. Úvod

Při výběru tématu bakalářské práce jsem chtěla věnovat pozornost tomu, co důvěrně znám, a v tomto ohledu si rozšířit znalosti. V průběhu bakalářského studia jsem absolvovala několik předmětů se zaměřením na vizuální kulturu, urbánní antropologii a architekturu a znalosti v nich získané mi byly při výběru tématu inspirací. I mimo akademickou půdu je mým zájmem výtvarné umění a jelikož jsem od narození žila na pražském sídlišti, fúze těchto dvou světů jsem vyhodnotila jako téma, kterému bych se chtěla v bakalářské práci věnovat.

Kapitoly této práce jsou řazeny od obecnějších okruhů ke konkrétnějším, ve kterých jsou také hojněji uváděny konkrétní příklady volných soch. V prvních dvou kapitolách práce jsem se zaměřila na prostor, ve kterém se sochy nachází. U sídliště jsem rozebrala některé z jeho kladů a záporů, u veřejného prostoru jsem brala zřetel i na jeho protipól (tj. soukromý prostor), zajímalo mě jeho zabezpečení a ve vztahu k němu jsem zmínila i téma tzv. míst a nemíst. Ve třetí a čtvrté kapitole jsem se zaměřila na to, jak se ke konkrétním sochám vztahovalo jejich okolí. Ve třetí kapitole je uvedeno více jak pět druhů interakcí, které se sochami byly provedeny (např. přesun z exteriéru do interiéru, hra, graffiti, vandalismus, stížnost). Ve čtvrté kapitole mě zajímaly možné způsoby, jak sochu může vnímat její okolí (totem, orientační bod). V souvislosti s vnímáním sídlištní sochy jsem se zaobírala myšlenkou, zda se okolo ní může nacházet něco jako *genius loci*. Pátá kapitola je věnována anorganickým i organickým materiálům, ze kterých jsou sochy povětšinou zhotoveny. V šesté kapitole jsou rozebrány tři skupiny námětů, dle kterých sochy dostaly finálního vzezření (progresivní, idylický, náboženský). Poslední kapitola náleží otázce autorství – jak to s ním bylo za dob socialismu v Československu, sochařské umělecké manželské a partnerské dvojice a spolek a projekt, které se po revoluci zasadily o ochranu určitých sídlištních děl.

V práci jsem se snažila vztahovat vždy buď k pražskému sídlišti nebo přímo k pražské sídlištní volné soše. Pražská sídliště jsem v několika úsecích srovnávala s historickým centrem města. V práci jsem určité pojmy definovala a zaměřila se i na jejich historii, jelikož mi to pro jejich uchopení a lepší pochopení přišlo logické. Také se v práci objevují citace akademiků a odborníků, jejichž komentáře mi přišly relevantní a funkční jako osvěžující prvek textu práce. Na konci práce jsou v příloze fotografie několika soch, se kterými bylo manipulováno obzvláště zajímavým způsobem.

II. Sídliště jako specifický městský prostor

2.1 Definice a historie pražských sídlišť

„Pojmem sídliště je míněna urbanistická a architektonicko-stavební forma bydlení, tvořená dosti rozsáhlými novými obytnými celky, které jsou do určité míry funkčně a prostorově autonomní vzhledem ke zbytku města. Jejich výstavba byla podřízena jednotné koncepci (do značné míry vynucené dobovými okolnostmi) a byla při ní používána jednotná stavební technologie (domy smontované z panelových prefabrikátů). Pro většinu pražských sídlišť, která byla postavena od konce 60. a počátku 70. let do současnosti, je navíc typická poloha na okraji města.“ (Čumlivski, 2007, s. 42)

Výstavba sídlišť v českých zemích započala ve 40. letech 20. století tzv. dřevní fází, pro kterou jsou charakteristická především tzv. protosídliště, která byla stavěna ještě klasickou zděnou technologií, která ale využívala prefabrikované prvky a také principy funkcionalistického urbanismu. 50. léta 20. století byla fází socialistického realismu. V tomto období se dle sovětské doktríny stavěly zděné, ale i první panelové domy s historizujícími fasádami uspořádané do symetrických kompozic. Tzv. pionýrská fáze, která probíhala od druhé poloviny 50. do začátku 60. let 20. století byla ve znamení experimentů s panelovými technologiemi, které vyústily v první celostátně rozšířené konstrukční systémy řad G a o něco později T 0 B. V krásné fázi 60. let vznikly architektonicky i urbanisticky nejzdařilejší soubory s jedinečnou identitou, širokým spektrem občanské vybavenosti a obytnými kvalitami veřejného prostoru. Tento rozkvět byl možný díky uvolněnějším politickým poměrům, které v tehdejší ČSSR panovaly. Utužení režimu během normalizačních 70. let se v sídlištní výstavbě promítlo do technokratické fáze, ve které se architektura musela podřizovat požadavkům ohledně kvantity a zároveň i finančních úspor. Poslední fáze pozdních krásných a postmodernistických sídlišť v 80. létech vznikla na základě kritiky, která upozorňovala na nelidské prostředí obřích obytných souborů předcházející technokratické fáze. Architekti se v této závěrečné fázi snažili navzdory politickým tlakům, které na ně byly vyvíjeny, realizovat sídliště podle humanistických plánů z 60. let nebo se přikláněli k postmoderně.¹ V Praze se nacházejí jak samostatná sídliště (Bohnice, Lhotka, Prosek), tak celé sídlištní komplexy, jako je například Jižní Město.

---

¹ <http://www.panelaci.cz/stranka/bydliste-panelove-sidliste-plany-realizace-bydleni-1945-89>, poslední návštěva 10. 4. 2023

2.2 Klady sídliště

Sídliště byla dlouhé roky (a doteď některými lidmi stále jsou) vnímána spíše negativně. Pro svou konstituci si vysloužila pejorativní označení „králíkářny“ a ve spojitosti s nimi byla zmiňována anonymnost a monotónnost. Ovšem není možné, aby v nich žilo několik generací po sobě, pokud by neskýtala určité kvality. Aby byl názor na sídliště objektivní, je nutné vzít v potaz důvod jejich výstavby a poměrně extrémní podmínky, ve kterých musela být vyhotovena. Český filosof Erazim Kohák, který dlouhá léta žil na sídlišti Roztyly, měl „postoj k sídlištím jednoznačně pozitivní, považoval je za veliký výkon našich stavbařů a celé společnosti, která tehdy zápolila se spoustou negativních jevů.“ (Mráčková et al., 2014, s. 62)

Není vzácným jevem, že pro docenění kvality sídliště je nutné ho v určité životní fázi opustit a pak se na něj po určitém čase opětovně navrátit. (Lukavec & Cudlín, 2022, s. 42) Tento proces se dá ilustrovat na následujícím příkladu: dítě se narodí rodičům, kteří se na sídliště nastěhovali jako mladý pár, který se rozhodl založit rodinu. Sídliště do cca 12 roku života dítě představovalo funkční a vyhovující prostor pro jeho růst a vývoj, v době puberty se jeho vztah k sídlišti změnil, jelikož nenabízelo to, co adolescent v této životní etapě vyhledával (např. dostatek stejně starých vrstevníků a podniků, do kterých by s nimi mohl pravidelně docházet), a tak ve chvíli, kdy jako mladý dospělý člověk měl dostatek prostředků na to se osamostatnit, přestěhoval se do blízkosti, nebo přímo do centra města. Po určité době, kdy mladý dospělý člověk uspokojil své kulturní a sociální potřeby, přichází chvíle, kdy se na začátku středního věku života navrácí zpět na rodné sídliště a zakládá zde (stejně jako jeho rodiče cca před 30 lety) rodinu. Sídliště tak pro některé své domorodce představuje přístav, do kterého se lze po odžití životního okruhu vrátit zpět a zapustit své vlastní kořeny. Nezpochybnitelný klad sídliště je rozhodně skoro všudypřítomná zeleň, díky které „lidé velmi oceňují především lepší kvalitu životního prostředí a blízkost volné přírody, které jsou dány okrajovou polohou mnoha sídlišť, často se hovoří o „bydlení v zeleni.“. (Čumlivski, 2007, s. 55) Toto „bydlení v zeleni“ je lákavé především pro rodiny s malými dětmi, pro které je pravidelný pobyt na čerstvém vzduchu (oproti centru města rozhodně) pro správný vývoj stěžejní. Tím, že je sídliště tak trochu poskládané jako lego a až v posledních letech se v něm různé části infrastruktury začínají mísit jako v centru města, může pro růst dítěte představovat klidnější a bezpečnější prostor. Z ptáčích perspektivy pražská sídliště mohou vypadat jako videohra, ve které jsou logicky, až utilitárně rozestaveny instituce, okolo kterých se točí lidský život, tak, aby mezi nimi nebyla přílišná vzdálenost a jedinec nemusel

vyvinout přílišnou námahu mezi přesunem z bodu A do bodu B. Tato jasnost může vyvolat pocit klidu a bezpečí, což jsou ale emoční komodity, jejichž potřebu jedinec pociťuje obvykle v určité životní fázi. Co se ekonomické stránky týče, život na sídlišti je lacinější než v centru města, ať už je to samotný byt (nájem, energie), anebo například nabídka místních podniků. Ať byla cesta k zabydlení a přijetí sídliště do celkového obrazu města jakkoli dlouhá a místy nejednoznačná, tak „pražská sídliště jsou dnes kvalitním místem pro bydlení. Sídlíště zarostla zelení, dostavěly se plánované stanice metra a občanská vybavenost je postupně doplňována. Původní výtky se stávají legendami.“ (Mráčková et al., 2014, s. 9)

2.3 Zápory sídliště

Každá mince má dvě strany, a tak je třeba stočit pozornost i ke stinné stránce pražských sídlišť. I přes snahu Dopravního podniku hlavního města Prahy jsou některá sídliště do dneška propojená s centrem města tak, že je prakticky nemožné vyhnout se složitému (a častokrát mezipřestupovému) dojíždění. Některé panelové domy mají novou fasádu, a tak vystupují z betonové šedi, mnohé z nich v ní stále setrvávají. V tomto případě nejde tedy jen o na prvním místě funkci, kterou zateplení domu vykonává, ale i estetický dojem, kterým na své okolí působí. Sídlíště mohou být vnímána jako důkaz toho, že politická ideologie má své hmotné pozůstatky, protože „bílé zuby sídlišť, zakousnuté ve zvlněné krajině a v celkové kompozici historických měst, představují fyzický obraz komunistické ideologie, spjaté s tehdejším politickým systémem a ovládané socialistickou ekonomikou. Ideologicky stanovený model „stejně myslet“ plně souzněl s heslem „stejně bydlet“ a vše ostatní se muselo podřizovat.“ (Čumlivski, 2007, s. 75) Jako možnou sídlištní hrozbu vidí architekt Marek Šilar „postupné vybydlení a „zghettovatění“ jednotlivých oblastí, i když, jak dodává, „nevěří, že se to ve velké míře stane“ (Mráčková et al., 2014, s. 24), a to dost možná proto, že „mezi přednosti většiny českých sídlišť patří skutečnost, že je tam smíšená a vcelku příznivá sociální skladba: to platilo už v době, kdy se sem první obyvatelé stěhovali (byli to často mladí vysokoškolsky vzdělaní lidé, aktivně usilující o zlepšení svého životního prostředí) a naštěstí to platí dodnes. Je to jeden z důvodů, proč u nás (zatím) nedošlo ke „slumizaci“, jako se to například stalo na panelovém sídlišti v Glasgow. Vždy velmi záleží na tom, kdo na sídlišti bydlí, zda se jedná o „sociální směs“ nebo jednostrannou skladbu.“ (Čumlivski, 2007, s. 56) I přes to, že se z žádného pražského sídliště slum ani ghetto nestalo, tak fakt, že jsou tyto fenomény se sídlišti spojovány, dokazuje jejich určitou spojitost. Na

sídlíštích (i když v menší míře než ve slumech a ghettech) dochází k patologickému jednání, které se projevuje například alkoholismem a vandalismem.²

2.4 Sídlíště jako inspirace k umělecké tvorbě

Ačkoli každodenní život na pražském sídlíšti byl, je a bude diskutabilní, tento specifický městský prostor, který je do určité míry svým vlastním světem, je skvělým podhoubím pro vznik umění v jakékoli formě. Kultovní je hip-hopová skladba Jižák skupiny Lesík Hajdovský a Manželé, která je sarkastickým obrazem života na sídlíšti. Text nastavuje poměrně nekompromisně zrcadlo socialistické společnosti, když nezaobaleně popisuje jevy, které dle tehdejšího režimu na území ČSSR neexistovaly. Je to například promiskuita: „holky co známe jsou vážně dobrý, maj na hlavě vlasy a uměj to prý, dělají to vod malička je to práma náladička, kriminalita: „jo a honem taky naval prachy, kolik máš? Neslyšel jsi co tak čumíš – BUM - tumáš, no vidíš že to jde, no vidíš, že to jde, samošku uděláme - jíst se musí“ a alkoholismus: „to zas byl mejdan jako víno, vypili sme asi dvacet litrů vína.“³ Skladba byla později remixována českou rapovou skupinou PSH a rockově instrumentální kapelou The Ecstasy of Saint Theresa. Sídlíště Malešice je zmíněno v textu největšího hitu české bigbeatové skupiny Vítkovo kvarteto Pražskej démon, který „přichází z Malešic, z té čtvrti pochybný.“ Uměleckoprůmyslové muzeum Praha uspořádalo v roce 2018 obsáhlou výstavu Bydliště: panelová sídlíště. Tento počín dokazuje a potvrzuje kulturní přesah pražských sídlíšť, když jim věnovala pozornost a prostor dlouholetá a známá instituce.

III. Veřejný prostor

3.1 Definice, přístupnost a vlastnictví veřejného prostoru

Pojem veřejný prostor je velmi široké téma, na které se dá nahlížet z nejrůznějších perspektiv. V odborné literatuře je definován jako „společná půda, na které lidé provádějí funkční a rituální činnosti, které pojí komunitu.“⁴ (Carr et al., 1992, s. xi) Rozdělení prostoru na soukromý (osobní) a veřejný probíhalo nenásilně již od dob, kdy lidé začali žít ve společenstvích. Určité vymezení je důležité, jelikož pro soukromý a veřejný prostor platí odlišná pravidla. Tak například přístup na politickou agoru měli v antice povolený jen muži. Na tento nepoměr z dob minulých ve 20. století poukázaly feministky svým tvrzením, že „neexistují a nikdy neexistovala žádná skutečně otevřená veřejná prostranství, kde by se

---

² viz podkapitola 4.5 Volné sochy a vandalismus

³ v textu jsou použity výňatky z písně Jižák, která vznikla v roce 1984

⁴ vlastní překlad

všichni mohli bez výlučného násilí svobodně shromažďovat.“⁵ (Mitchell, 1996, s. 127) Veřejný prostor i v dnešní době není všude svobodně přístupný všem bez rozdílu a tato omezení mohou mít své kořeny v náboženství nebo politickém systému konkrétní země. Veřejný prostor je tak tvořen těmi, kteří se v něm aktivně i pasivně pohybují. Vždy někomu náleží, ať už je to stát, obec nebo instituce. O tom, jak bude vypadat, nerozhoduje jedinec, ale vždy nějaká skupina lidí, například rada, obec, nebo celá společnost. Veřejný prostor je proto vždy prostorem kompromisu. (Stádníková, 2000, s. 5). Ale nejsou to jen lidé, kteří veřejný prostor utvářejí. Jsou to také přírodní či uměle vytvořené objekty, které jsou do veřejného prostoru umisťovány, buď aby plnily určitou praktickou funkci, nebo jsou osazeny za čistě dekorativním účelem.

3.2 Soukromý prostor versus veřejný prostor

Diference prostorů na veřejný a soukromý byl proveden v podkapitole výše. Ministerstvo vnitra České republiky chápe veřejný prostor jako „místo, které může kdokoli, kdykoli, bez rozdílu a za víceméně jakýchkoli okolností, navštívit. Tyto oblasti jsou pod správou veřejných autorit. Patří sem například veřejné parky, obytné ulice a ulice v centru města, parkoviště, stanice metra, sportovní prostranství.“⁶ Soukromý prostor MV ČR specifikuje „jako oblast, kam je přístup omezen zákonem, to znamená, že není přístupná všem. Moc veřejných autorit je v těchto místech omezena více než ve veřejných prostorách. Zároveň je to prostor, ve kterém je každý chráněn proti médiím, veřejným institucím a jiným lidem. Soukromá sféra zahrnuje právo každého jedince na vytvoření mezilidských vztahů s ostatními lidmi (zejména vytvoření, prohlubování a udržování citových vztahů), a také na fyzický a morální vývoj jedince, včetně jeho sexuálního života.“⁷ Jeden bez druhého by nemohly existovat a pro naplněný život jsou nezbytnými naprosto stejně. Zjednodušeně řečeno, domov je místem, kam se rádi vracíme po pobytu mimo něj.

3.3 Zabezpečení a pocit bezpečí ve veřejném prostoru

V otázce přístupnosti do veřejného prostoru se nemusí jednat pouze o omezení z čistě fyzického hlediska, kdy určitým osobám na jeho území není dovolen vstup, ale i o opatření, která chování jedinců ve veřejném prostoru modifikují. Jsou to například bezpečnostní kamery, které jsou leckdy umístěny natolik rafinovaně, že pokud se jedinec dopustí prohřešku, je kontaktován příslušnými orgány až ex post. Někdy jsou ale na viditelných

---

⁵ vlastní překlad

⁶ <https://www.mvcr.cz/clanek/kamerove-sledovani-verejnych-prostranstvi-a-instituci.aspx>, poslední návštěva 5. 4. 2023

⁷ Ibidem.

místech, dost možná jako tichá výstražná znamení, která už předem chování většiny korigují tak, aby nedocházelo k žádnému protiprávnímu jednání.

Dle historika a teoretika architektury Petra Kratochvíla je „bezpečnost veřejného prostoru samozřejmě jednou z důležitých podmínek jeho využívání, protože do prostředí, ve kterém se cítíme ohroženi, jistě chodit dobrovolně nebudeme.“ (Kratochvíl, 2018, s. 39) Bezprostředně ale pokládá otázku „kde je hranice, kdy za bezpečí platíme pocitem ztráty svobody, nebo přinejmenším nepříjemným pocitem stálého špiclování?“ (Ibidem) Lze zde vidět jistou paralelu s myšlenkou Michaela Foucaulta, který vězení popisuje jako „dispozitiv panoptika organizující prostorové jednotky, které umožňují bez ustání vidět a okamžitě rozeznávat. Převrací zkrátka princip žaláře; nebo spíš jeho tři funkce - uzavřít, zbavit světla, skrýt — zachovává jen tu první a potlačuje druhé dvě. Plné světlo a pohled dozorce uzavírají lépe než temnota, která koneckonců ochraňuje. Viditelnost je past.“ (Foucault, 2000, s. 281) Vězeň je tak objektem informace, a nikdy subjektem komunikace. Vězeň svého dozorce nevidí, a tak je na něj vyvíjen neustálý tlak, protože neví, kdy přesně je na něj dohlíženo. Tento tlak vede vězně k tomu, že se podřizuje sobě samému, je svým vlastním kontrolorem. Systém městského kamerového zabezpečení tak lze s nadsázkou brát jako Orwellova Velkého bratra, který je vždy v pozoru a vše sleduje.⁸ Tolik k zabezpečení veřejných prostorů. Jak je to ale s bezpečností, konkrétně s pocitem bezpečí, který by lidé na této půdě měli pociťovat? Bezpečnost veřejných prostor je hlídána nejčastěji policií. Tento element je jistě nezbytný a osvědčený historií, někdy se ale nelze zbavit již výše zmíněného pocitu, že je jedinec stále pod drobnohledem. Na pocit bezpečí by se dalo nahlížet samozřejmě také jako na osobní nastavení mysli, které je nezávislé na okolním světě. Pocit bezpečí jedince ve veřejném prostoru je zásadní pro zdravě fungující vyspělou společnost, a proto by se o něm mělo diskutovat a pečovat o něj. Pokud se lidé cítí dobře, odpovídá tomu i jejich okolí.

3.4 Veřejný prostor na sídlišti

Veřejný prostor sídliště by se dal popsat z určitého úhlu pohledu jako „monotónní, s absencí estetické kvality, s odbytými konstrukcemi, nadměrně monofunkční, s nedostatkem pracovních příležitostí v místě bydliště a špatnou infrastrukturou obecně, s absencí pouličního života či nevyhovující urbanistická koncepce, vyznačující se především nejasnou definovatelností ploch.“ (Čumlivski, 2007, s. 39) V tomto nepříliš přívětivém shrnutí jsou popsány fenomény, které jsou spojovány se sídlištní problematikou, každá mince má ale dvě strany, a tak je třeba uvést i klady sídlištního veřejného prostoru. Veřejným

---

⁸ text odkazuje na určité pasáže knihy 1984 britského spisovatele George Orwella (1903 – 1950)

prostorem na sídlišti je také zeleň, která je častým důvodem, proč se lidé na sídliště stěhují. Ohrožení zeleného volného prostoru vidí geograf Petr Gibas v zahušťování rozvolněné zástavby tak, aby se sídliště podobalo městu. (Mráčková et al., 2014, s. 58)

Historické centrum města je oproti sídlišti diametrálně rozdílné. Architekt Christian Norberg-Schulz popisuje „pro Prahu typický pocit, jako bychom zde mohli stále hlouběji pronikat do nitra, který je vyvolán její prostorovou strukturou.“ (Norberg-Schulz, 1994, s. 92) Dále zmiňuje vedlejší ulice Starého města, které „mají charakter úzkých klikatých stezek a jako takové se vyznačují zřetelnou kontinuitou. Do staroměstských domů je velice často možné vstoupit ze dvou stran (průchozí domy). Některými částmi města lze proto projít, aniž bychom použili ulice. Tato zvláštní prostorová vlastnost podstatně přispívá k „tajemnému“ charakteru Prahy.“ (Ibidem) Vztah sídlišť s centrem města je zásadní, jelikož „pražská sídliště vždy byla, jsou a budou mj. posuzována ve vztahu k centru Prahy jako ke klíčovému vztahnému bodu. Od počátku měl vztah s centrem význam při realizaci sídliště, kdy se zohledňovaly ekonomické faktory (napojení dopravní a technické infrastruktury). Řada pražských sídlišť v porovnání se zahraničními příklady vyniká dobrou dostupností centra (vzdáleností, návazností na metro). V některých případech je sídliště viditelné z centrálních částí města a obráceně.“ (IPR Praha, 2015, s. 19) A tak zatímco v historické centrum je uzpůsobené k prostorovému noření a objevování, sídlištní prostor je proti němu otevřenou prérií, ve které je vše jako na dlani, jen se pro to stačí natáhnout.

Po roce 2000 docházelo k četným revitalizacím sídlištních veřejných prostor a tím pádem se zvýšila poptávka po bytech v těchto lokalitách. Prostředky na revitalizace byly z velké části čerpány z dotací poskytnutých Evropskou unií, do které Česká republika vstoupila v roce 2004.⁹ Veřejný prostor (lehce nadneseně řečeno) rozkvetl – byl vybaven o nová dětská hřiště, lavičky, vodní zdroje (rybníky, fontány, kašny), nebo došlo k jejich opravě, případně údržbě, která u mnohých z nich byla po letech ignorace více než žádaná.

Pozoruhodným sídlištním kulturním elementem je síť Knihobudek, což byly původně vysloužilé telefonní budky, nyní přeměněné na malé bezplatné veřejné knihovny umístěné do veřejného prostoru. Nápad se uchytil a Knihobudky začaly vznikat i nezávisle na telefonních budkách. V Praze jsou zastoupeny na sídlišti Stodůlky, sídlišti Libuš, sídlišti Krč, sídlišti Modřany a sídlišti Řepy.¹⁰

---

⁹ https://czechia.representation.ec.europa.eu/o-nas/ceska-republika-v-eu_cs, poslední návštěva 7. 4. 2023

¹⁰ <https://www.knihobudka.cz/>, poslední návštěva 7. 4. 2023

3.5 Místa a nemísta

Ve spojitosti se sídlištním veřejným prostorem je třeba zmínit fenomén tzv. „míst a nemíst.“ Non-place nebo nonplace je neologismus vytvořený francouzským antropologem Marcem Augé, který odkazuje na antropologické prostory pomíjivosti, kde lidé zůstávají anonymní a které nemají dostatečný význam, aby byly považovány za „místa“ v jejich antropologické definici. Příklady nemíst jsou dálnice, hotelové pokoje, letiště a nákupní centra. Termín Marc Augé prvně zavedl ve své knize *Non-places: introduction to an anthropology of supermodernity*.¹¹

Pojem anonymity je jednou z prvních asociací, které mnohým lidem ve spojitosti se sídlištěm vyvstanou na mysli. „Místa nikoho“ jako společný prvek pražských sídlišť zmiňuje architekt Milan Valeš (Mráčková et al., 2014, s. 25) Je paradoxní, že pojem, jehož definici naplňuje anonymita a odcizenost, může být pojícím prvkem prostorů (v tomto případě sídlišť), ve kterých se nachází. Sídlištěm „scházejí místa, s nimiž by se lidé mohli identifikovat a přijmout je za "své".“¹² To je výstižný popis sídlištních nemíst, která ale díky řádnému zacházení mají možnost transformace do daleko lépe obyvatelných míst. Nemísta měst mohou být ztracená (jejich důsledkem je nekoncepční plánování), skládkovací (původně byla od města oddělená, postupem času ale město na jejich území „dorostlo“), tranzitní (pro svou stejnost po celé světě jim chybí autenticita, identita a postrádají stopy historie), dočasná (festivalová města, uprchlické tábory) nebo, pro dnešní dobu velmi aktuální, virtuální. (Háblová, 2019 s. 9–10) K tomuto tématu vydala v roce 2020 Akademie věd České republiky publikaci *Město naruby*.¹³

IV. Druhy interakce s volnou sochou na pražském sídlišti

4.1 Interakce s volnou sochou na pražských sídlištích

Volná socha na sídlišti je svým okolím nejen nějak vnímána, ale také je s ní její okolí v interakci, která má více forem. Ať už tak, že si na ní dětská část obyvatelstva sídliště hraje, ta starší s nutností kreativního sebevyjádření na ni sprejuje graffiti a ta nepřizpůsobivá se na ni dopouští vandalismu. Příběhy jednotlivých volných soch jsou samozřejmě jedinečné v tom, jaký konkrétní osud je potkal. Častou interakcí se sochou byla i přímá fyzická

---

¹¹ Auge, M., 1995. *Non-places: Introduction to an anthropology of supermodernity*. Translated by J. Howe. London, England: Verso Books.

¹² <https://www.artantiques.cz/zde-je-kotasovo>, poslední návštěva 8. 4. 2023

¹³ Haluzík, R. ed., 2020. *Město naruby: vágní terén, vnitřní periferie a místa mezi místy*, Praha: Academia.

manipulace s ní. Důvody jsou různé, například odstranění nebo přemístění z důvodu přeměny veřejného prostoru, na kterém se socha nachází.¹⁴

Jako možný důvod časté interakce s volnou sochou na sídlišti je ten, že je k ní v drtivé většině případů snadný přímý přístup a prakticky kdokoli, kdo o to má zájem, se jí může fyzicky dotknout. Je to poměrně sympatické, protože se tak otevírá možnost nebýt pouze pozorovatelem nebo obdivovatelem uměleckého díla, ale jejím dotvořitelem. Sochy jsou tak skrze svou přístupnost plně integrovány do prostředí, ve kterém jsou osazeny. To je rozdíl oproti historickému centru Prahy, ve kterém jsou sochy jasně odděleny, aby nedošlo k jejich poškození. Také často bývají na vysokých soklech, takže někdy okolo sebe mohou vyvolávat *genius loci*, které je možné zakusit u pomníků slavných osobností či válečných hrdinů. V historickém centru samozřejmě dochází k daleko větší fluktuaci lidí v daleko kratších intervalech, než jak je tomu na sídlištích, a i proto se toto zabezpečení jeví jako logický tah.

Přímot zasazení uměleckého díla na sídliště je něco, co dotváří sídlištní výrazivost. A tak zatímco historické centrum města může působit jako jedna velká galerie pod širým nebem, která má svá jasná pravidla a divák je zde opravdu jen divákem, sídliště je se svými volnými sochami (kterým byla dopřána opravdová volnost) zónou, která je ve stálém pohybu, otevřená změnám a ve které se originalitě meze příliš nekladou.

4.2 Volná socha a přeměna veřejného prostoru

Sochy Jinoch na startu a Muž v cíli se po zastřešení obchodního centra u stanice metra Lužiny ocitly v jeho interiéru.^{15 16} Proběhla zde zajímavá interakce s volnou sochou, která se díky přeměně veřejného prostoru dostala do jiné pozice, protože bylo změněno její okolí. Obzvláště tyto dvě sochy, které by na sebe pravděpodobně měly reagovat – v exteriéru mezi nimi byla propast, jelikož každá stála na jedné straně rampy ve venkovním vnitrobloku okolo stanice metra. Toto vzdušné rozdělení jakoby lépe demonstrovalo časovou mezeru, která mezi věkem soch – jinochem a mužem – panuje. Koloběh života zde byl touto mezerou lépe demonstrován. V nynějším zastřešeném obchodním centru sochy stojí pár metrů od sebe a jejich výrazy přesunem do interiéru jakoby o trochu víc zesmutněly. Samotná funkčnost sochy ve veřejném prostoru je ovlivněna i tím, jak a kam je zasazena, jak na veřejný prostor reaguje a jak on reaguje na ni. Zajímavé jsou i podstavce, na kterých sochy stojí. V minulosti to byly podstavce stejné barvy, které sochy vizuálně prodlužovaly a zároveň je jako celek vpíjely do dlažby, na které podstavec stál. Celý dojem obou soch působil patřičně a jako

---

¹⁴ viz kapitola III. Veřejný prostor

¹⁵ <https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1192?v=list>, poslední návštěva 17. 4. 2023

¹⁶ Příloha č. 1

kdyby tam s nadnesením stály odjakživa. V zastřešeném obchodním centru sochy stojí na podstavcích černé barvy. Působí až lehce muzejním dojmem, domestikovaně. Je to ale určitě lepší, než kdyby nebyly zachovány vůbec. Byla jim upřena divokost, ale jsou v bezpečí.

Zastřešené veřejné prostory bývají pod větším drobnohledem než ty pod širým nebem, které díky své rozlehlosti nejsou tak dobře kontrolovatelné. Ovšem podepsání „zubu času“ na sochách nacházejících se venku je něco, co jim propůjčuje nezaměnitelnou podobu a je zajímavé, že se sochou může interagovat i někdo jiný, než je člověk či zvíře. Poručit větru a dešti není, jak je známo, v lidské moci. Na přemístění soch do OC reagovaly na sociální síti Facebook rozlišně dvě komentující; jedna se těšila, že tu hrůzu už neuvidí, druhá s podivem konstatovala, že ty kluky teda nevyhodili. Tyto komentáře jsou důkazem, že debata o umění ve veřejném prostoru probíhá i virtuálně.¹⁷

4.3 Interakce s volnou sochou ve formě hry

Především v době své výstavby pražská sídliště byla velmi zvláštním prostorem pro život. Pro dospělou část obyvatelstva každodenní život a zařizování praktických záležitostí v ještě částečném staveništi rozhodně nebylo nic extrémně pohodlného, pro děti tento netradiční prostor ještě v procesu dotváření skýtal jedinečnou možnost pro nejrůznější dobrodružství. Rozestavěné sídliště sice komplikovalo život dospělým, ale přálo fantazii a dětským hrám. K těm sloužili například ještě nezabudované stavební prvky jako roury potrubí, valy hlíny (kterou bylo třeba pro položení základů nových obytných bloků vybagrovat) nebo zbytky panelů, jak vzpomíná žena, která vyrůstala v době výstavby komplexů sídlišť Jižního Města: „to byl prostě svět, kterej jsem objevovala každé den, pamatuju si cesty do školky, pamatuju si cesty ze školky, který trvaly hodiny, prostě byly nekonečný. Pořád bylo na co se koukat, s čím si hrát, zvlášť v době té stavby, tam vždycky se našlo něco zajímavýho, že jo, zbytky panelů, já nevím, prostě neuvěřitelný objevy pro malý dítě...“ (Barvíková, 2010, s. 66)

Rozestavěné sídliště by se s nadsázkou dalo popsat jako jedno velké dětské hřiště. Samozřejmě je v této souvislosti třeba zmínit faktor nebezpečí, do kterého se děti v těchto podmínkách mohly dostat. Zároveň tento všudypřítomný adrenalin a stále se měnící prostředí stavby byly pro děti velmi vzrušujícím, nezapomenutelným a neopakovatelným zážitkem. Již dokončená sídliště byla vybavena dětskými hřišti, protože ovšem dětská zvědavost nezná mezí, i některé volné sídlištní sochy se staly objekty dětské hry. Například

---

¹⁷https://www.facebook.com/ocluziny.cz/photos/a.758089604213872/761546703868162/?type=3&locale=cs_CZ, poslední návštěva 20. 2. 2023

mezi Třemi plastickými objekty osazenými na sídlišti Pankrác z dílny českého sochaře Miloslava Chlupáče dříve děti skákaly panáka.¹⁸ Toho si nakreslily na betonový poklad křídou a Tři plastické objekty tak vytvořily miniaturní napůl otevřené nádvoří, které sloužilo pouze pro dětský svět. Dalším příkladem je sousoší Pes a Kočka na sídlišti Modřany.¹⁹ Na psovi dle výpovědí pamětníků místní děti v 90. letech tak dlouho „jezdily“, až na přelomu milénia musel být odstraněn a zbyla pouze kočka, která po dlouhá léta přežila dost možná kvůli tomu, že je na velmi vysokém podstavci, stejně jako výše zmiňované sochy v historickém centru města. Socha Oskar^{20 21} od českého sochaře Jaroslava Róny, nacházející se na pražském sídlišti Roztyly, je svou velikostí a vehementním zjevem nepřehlédnutelná. Až paradoxně může působit její nynější umístění přímo v dětském hřišti. Obrovská socha jakéhosi křížence různých druhů zvířat jako by byla velkým domácím mazlíčkem, který trpělivě shlíží, a pod svými pomyslnými ochrannými křídly hlídá každé dítě, které si na hřiště přijde hrát. Roztomilým detailem jsou křídlové malůvky, které zdobí dolní částí Oskara, jen tak vysoko, kam dětská ruka dosáhne. Jako naivně poetická díla popisuje sochař Pavel Karous takové „umělecké realizace ve veřejném prostoru, které jsou zaměřeny na děti a často se také dětsky naivním zobrazováním inspiroují. Naivně poetická díla se prosazovala v architektuře určené dětským uživatelům, jako jsou budovy jeslí, školek a škol prvního stupně, na sídlištních hřištích a cvičištích. Tato díla jsou většinou vyvedena v jásavých barvách, a proto se jako ideální realizační materiál používala polychromovaná keramika. Pokud dílo sloužilo jako prolézačka nebo opičí dráha, vytvořilo se z odolnějšího betonu.“ (Jankovičová, 2013, s. 173) Tato díla byla tedy už dopředu vytvářena jako funkční pro nejrůznější typy her, takže nedocházelo k jejich poničení.

Ve veřejném prostoru jsou to v Praze prolézačky se skluzavkou sochařky Eleonory Haragsimové na pražském sídlišti Invalidovna. Ryba ze 60. let stojí dlouhá léta na stejném místě, ale osud Slepíček je o něco zajímavější. Jak informuje databáze děl Sochy a města, jedna ze Slepíček byla zachráněna a opravena v důsledku občanské iniciativy, zatímco druhá, nesoucí název Kuře, zanikla již v minulosti. Občanská iniciativa vzešla z nedalekého divadla Kámen a její organizátorkou byla Helena Macháčková. V roce 2016 byla Slepíčka

---

¹⁸ Příloha č. 2

¹⁹ <https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/pes-kocka>, poslední návštěva 30. 3. 2023

²⁰ <https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1133?v=tisk>, poslední návštěva 30. 3. 2023

²¹ Příloha č. 3

přesunuta provizorně před Divadlo Kámen a roku 2018 restaurována a znovu umístěna na původní místo.^{22 23}

4.4 Graffiti a volná socha

Velmi benevolentní přístupnost k volným sochám ve veřejném prostoru je důvodem, proč na některých z nich jsou tzv. graffiti, což jsou „kresby nebo nápisy na stěně nebo jiném povrchu, obvykle tak, aby byly viditelné pro veřejnost“.²⁴ (Houghton, 1995) Ačkoli jejich vznik by se dal datovat do dob, kdy vznikaly první jeskynní malby, do dnešních dnů jsou vedeny spory o to, zda jsou graffiti umění, či už spadají pod činnost vandalizmu. Jedna z definic, přiklánějící se spíše k druhé možnosti, graffiti definuje jako „nevyžádaný, často nezákonný akt tvorby obrazu, obvykle produkovaný použitím sprejů, který se zaměřuje obvykle na slova, tagy a pseudonymy a jejich opakované zobrazování na všech druzích povrchů.“²⁵ (Avramidis, 2016, s. 4) Antigraffiti politiku, která graffiti definuje jako zločin a nikoli umění, lze ovšem vnímat také jako postoj, který ignoruje jeho obsah a zaměřuje se pouze na to, kde je vytvořeno. (McAuliffe, & Iveson, 2011, s. 131)²⁶

Mezi zastánce toho, že se v případě graffiti o umění jedná, patří minimálně jejich tvůrci. Celosvětově známá jména spojená s tímto fenoménem jsou umělci z anglofonních zemí – Tox, Robbo, Zomby (Londýn), Taki 183, Skeme, Seen, Cap (New York), ale i mimo ně – Rens z Kodaně, Wekman z Ruska, nebo Kidnut a Lady K z Paříže.²⁷

Plochy, na kterých jsou graffiti tvořeny, bývají často výlohy obchodů, vagóny souprav metra či nákladních vlaků nebo fasády domů. Ne tak prostorově náročné graffiti je možno vidět v kabinkách veřejných toalet, uvnitř dopravních prostředků nebo na zastávkách městské hromadné dopravy. Na oficiálních webových stránkách pražských městských částí Prahy 4 a Prahy 10 jsou uvedeny seznamy legálních ploch, které jsou vymezeny speciálně pro tvorbu graffiti. Na Praze 10 se jedná přímo o „unikátní pilotní projekt tzv. mural art. Ten kromě plochy a další podpory, jež radnice poskytuje vybraným umělcům, zahrnuje do budoucna i plán uspořádat v ulicích Prahy 10 mezinárodní sympozium nejlepších světových umělců a proměnit tak místy šedivé a nevzhledné volné plochy v malířská plátna.“²⁸ Na Praze 4 jsou to „označené plochy „GRAFFITI WALL“, na kterých může komunita sprejerů

---

²² <https://sochamesta.cz/zaznam/20532>, poslední návštěva 30. 3. 2023

²³ Příloha č. 4

²⁴ vlastní překlad

²⁵ vlastní překlad

²⁶ vlastní překlad

²⁷ <https://artsupplyguide.co.uk/famous-graffiti-artists>, poslední návštěva 2. 4. 2023

²⁸ <https://verejneprostory.cz/aktivity-a-verejne-prostory/menime-verejne-prostory/legalni-graffiti>, poslední návštěva 2. 4. 2023

volně tvořit a nehrozí jim za to žádný trest. Nové graffiti wall tak doplnily již před lety zlegalizované plochy na pilířích Barrandovského mostu na levém břehu Vltavy. Zájem o ně a desítky nových maleb zároveň potvrdily správnost myšlenky, že vstřícností Praha 4 může pomáhat vymýtit nelegální graffiti z ulic.²⁹

Jak je ale obecně známo, zakázané ovoce někdy prostě chutná lépe, a tak se s graffiti setkáváme i na některých volných sochách na pražských sídlištích. Je to Plastika Zdeňka Palcra na sídlišti Prosek, která je z vápence a svým tvarem připomínajícím zídku se dotyčným, který jí posprejoval, jistě jevila jako vhodný cíl pro sebevyjádření.³⁰ Pak je to druhé dílo (také nesoucí název Plastika) Slavoje Nejedla na Praze 10 z pískovce, které je poměrně podobné první Plastice.³¹ Dále jsou graffiti na Stroji – vesmírném ptákově Stefana Milkova na sídlišti Stodůlky^{32 33} a na Květu Vladimíra Janouška na Praze 11.³⁴ Obě díla jsou z bronzu.

4.5 Volné sochy a vandalismus

Případy soch ve veřejném prostoru na pražských sídlištích, které byly zničeny nebo poničeny vandaly, jsou bohužel asi nejčastější interakcí, která mezi nimi a okolím probíhá. Jako možnou příčinu vandalismu uvádí sociolog Jiří Musil smyslovou deprivaci, která vzniká dlouhodobým pobytem v monotónním prostředí sídlišť, která jsou velmi často chudá co do vzhledu, a především u dětí a mládeže omezují a ubíjí fantazii a tvořivost. (Musil, 1985, s. 192) Malé (nebo proti centru města rozhodně menší) možnosti společenského a kulturního vyžití jsou pramenem nudy, kterou především lidé, kteří nemají ještě plně vyjednanou společenskou pozici, mohou ve velkém zakoušet a vyrovnávat se ní různě. Velmi častým patologickým jevem, který k vandalismu vede, je nadměrné a časté požívání návykových látek. Na pražských sídlištích je to velmi často alkohol, který je za velmi symbolické ceny podáván v podnicích, jež jsou situované buď do místních epicenter se základním občanským zařízením, nebo přímo do přízemí panelových obytných domů. V boji proti vandalismu má každá pražská městská část své postupy, ovšem zda je vůbec možné dojít k jeho úplnému vymýcení je otázka, na kterou zatím není jasná odpověď.

Při rekonstrukci Centrálního parku na Praze 4 došlo k osazení soch na popud místních obyvatel, tehdejší starosta Pavel Horálek se vyjádřil následovně: „Do parku jsme instalovali

---

²⁹ <https://www.praha4.cz/Plochy-pro-legalni-GRAFFITI>, poslední návštěva 2. 4. 2023

³⁰ <https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1506?v=list>, poslední návštěva 2. 4. 2023

³¹ <https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1099/3?v=list>, poslední návštěva 2. 4. 2023

³² <https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1166/2?v=list>, poslední návštěva 2. 4. 2023

³³ Příloha č. 5

³⁴ <https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/kvet-3>, poslední návštěva 2. 4. 2023

také několik menších soch srnek, které symbolicky vítají jeho návštěvníky. Právě jimi jsme nahradili původní sochu srny, kterou už před lety ukradl neznámý vandal, a po jejím návratu obyvatelé čtyřky často volali.“³⁵ Původní plastika Srny s kolouchem od Antonína Koláře byla odcizena kolem roku 2006, jak informuje databáze webu Sochy a města.³⁶ Na tomto příkladu je vidět, že pokud socha dobře koresponduje se svým prostředím, její absence je všeobecně vnímána.

Socha Alenky od Kurta Gebauera stála před základní školou ZŠ Meteorologická od roku 1989 až do roku 2015, kdy byla z veřejného prostoru odstraněna.³⁷ Tehdejší ředitel základní školy se k interakci se sochou vyjádřil následovně: „Připomínám důvody, proč byla z veřejného prostranství odstraněna a uložena do depozitáře: socha byla terčem vandalů a zlodějů. Její menší část byla dvakrát ukradena, poprvé byla po několika letech nahrazena autorem, podruhé už nikoli. Sám autor Kurt Gebauer se pro účely policejního šetření vyjádřil, že takto vzniklou škodu odhaduje na půl milionu korun. Větší část díla (figura dítěte v nadživotní velikosti) byla na konci prázdnin opět obětí vandalismu (posprejování, ohýbání a lámání „vlasů“). Oprava figury a zejména doplnění celé původní instalace by si vyžádalo náklady v řádu desítek tisíc korun. Při policejním vyšetřování vyšlo najevo, že socha není a nikdy nebyla majetkem školy ani městské části, proto nikdy nebyla pojištěna. Nepodařilo se zjistit vlastníka. Jako řádní hospodáři se musíme starat o svěřený majetek, nikoli o majetek cizí. Vzhledem k nedostatku finančních prostředků a řadě podstatně naléhavějších potřeb (viz chladicí boxy atd.) byla socha uložena do depozitáře. Takto to bylo zdůvodněno i na žakovské radě a na radě rodičů, školská rada rovněž toto stanovisko podpořila se závěrem, že prostranství před školou je nyní pěkně zrenovované, sochu vracet zpět není potřebné a peníze lze využít lépe.“³⁸ K odstranění volných soch z veřejného prostoru může vést i to, že jsou zde nejasnosti ohledně vlastníka, který je za ni odpovědný. Z předešlé citace je zřejmé pořadí priorit ředitele ZŠ Meteorologická. A tak Alenka není v říši divů, ale v depozitáři. Výše uvedené sochy byly vyrobeny z kovového materiálu, který je dobře zpeněžitelný. Pokud pro vandaly nebyla překážkou hmotnost ani Srny, ani menší části Alenky, tak jim to problém nečinilo při četných krádežích plastik vyobrazujících ptactvo, konkrétně volavky: „smutné je, že pro naprostý nezájem současných kompetentních úřadů donedávna hustě osazené elegantní a nadčasové volavky často končí ve sběrnách drahých kovů. Pro své

---

³⁵<https://www.praha4.cz/Centralni-park-na-Pankraci-ozivila-pergola-a-nove-sochy-1.html>, poslední návštěva 3. 4. 2023

³⁶ <https://sochyamesta.cz/zaznam/16989>, poslední návštěva 3. 4. 2023

³⁷ <https://www.sochyamesta.cz/zaznam/13611>, poslední návštěva 3. 4. 2023

³⁸ <http://usedlosti.ctrnactka.net/pos75.htm>, poslední návštěva 3. 4. 2023

subtilní provedení jsou totiž snadno odcizitelné.“ (Jankovičová, 2013, s. 60) Volné sochy tak někdy mohou představovat snadný prostředek k získání většího peněžního obnosu.

Dobrodružný osud se šťastným koncem potkal Sedící figuru sochaře Miloslava Chlupáče. V roce 2010, skoro po čtyřiceti letech, kdy stála na sídlišti Novodvorská, došlo k jejímu nejasnému odstranění. Nezvěstná byla skoro deset let. Na skládce ji objevil místostarosta Řeporyjí David Roznětinský, došlo k její restauraci, transferu a byl jí vyroben nový podstavec. Jelikož prostranství, na kterém se dříve nacházela, prošlo revitalizací, plastika nemohla být umístěna na původní místo u zdi objektu ubytovny. Nové umístění pro plastiku bylo vybráno tak, aby v nově zřízeném prostoru zachovalo její správnou orientaci a vazby s okolím, které ji obklopuje.^{39 40}

Diskutabilním případem v otázce vandalismu je socha nesoucí název Symbol rozpuku života na pražském sídlišti Modřany. V roce 2015 byla hned dvakrát polita – v březnu stříbrnou barvou a v říjnu nátěrovou emulzí. Socha tak získala nový zevnějšek, co se týče barevného povrchového provedení, nejednalo se tedy o hrubší formu vandalismu, kdy jsou ze soch lámány celé části, ovšem zásah to i tak byl. Z jakého popudu vandalové jednali není známo.⁴¹

4.6 Ostatní druhy interakce s volnou sochou na pražských sídlištích

Některé interakce, ke kterým s volnými sochami došlo, se nedají zařadit do výše zmíněných skupin popsaných v předešlých podkapitolách. Jsou ale natolik originální, že stojí za uvedení. Již výše zmiňovaná socha Symbol rozpuku života byla v březnu 2020 v době pandemie covidu-19 opatřená ústenkou. Vzhledem k tísnivé atmosféře té doby je to příklad až hravé a povznášející interakce s veřejnou sochou ve veřejném prostoru. V době výročí 100 od založení samostatného československého státu byla ta samá socha oděna do barev národní vlajky, pravděpodobně nějakým vlastencem.

Velmi zajímavým projektem je Praha město literatury, kdy v roce 2011 v rámci aktivity Kniha pro sochu „četly“ některé pražské sochy díla českých autorů. Na začtené sochy bylo možno narazit na komplexu sídlišť Jižní Město (Sova, Sedící dívka a Sedící dívka II), na sídlišti Zahradní Město (Ležící žena), na sídlišti Malšice (Oddych) nebo třeba na Budovatele metra u stanice metra Chodov. U většiny soch byla četba vybrána tematicky tak, aby korespondovala s námětem sochy. Například Sedící dívka „četla“ Dámský gambit a

³⁹ <https://www.praha4.cz/Sedici-figura-je-uz-zpatky-na-Novodvorske.html>, poslední návštěva 3. 4. 2023

⁴⁰ Příloha č. 6

⁴¹ https://www.metro.cz/vandalove-poskozuji-sochy-skody-jdou-do-desetitisicu-pfh-/praha.aspx?c=A160119_201257_praha-metro_jsk, poslední návštěva 3. 4. 2023

Ležící žena „listovala“ v knize Matky to chtěj taky. Sousoší Kosmonautů u stanice metra Háje byla přidělena kniha povídek Možná, že odcházíme.⁴² Není to první kreativní interakce, která s tímto sousoším byla provedena. V rámci zkrášlující a polidšťující akce Žirafa (akronym ze slov Život, Radost a FANTAZIE) bylo „susoší Kosmonautů doplněno figurínou pestré žirafy, která svůj krk natahovala ke kovové ruce Grubareva, do níž bylo vloženo nabízené seno.“ (Lukavec, & Cudlín, 2022, s. 39)

K odstranění sochy může vést i více sofistikovaná cesta než fyzické ničení, a to je například stížnost: „Osazování těchto uměleckých artefaktů v blízkosti základních škol se ukázalo jako problematické a byly zaznamenány i případy, kdy musela být socha pod nátlakem prudérních občanů (většinou učitelek) přesunuta na méně exponované místo.“ (Jankovičová, 2013, s. 90) Ačkoli je zobrazování lidského těla ve výtvarném umění od pradávna přirozené, postoj k nahotě a intimitě se v průběhu lidských dějin mění, takže docházelo i k takovýmto situacím. Jak se k nahotě a intimitě stavěl tehdejší režim? Stud v určitých lidských bytostech byl ale odjakživa, je ale pravda, že výchovou a případně ideologií, která ho od dětství formuje, se tento lidský pocit dá nejrůzněji modifikovat. Možná tehdejší soudružky učitelky měly pocit, že tato dle nich explicitní sochařská díla mají nežádoucí vliv na žáky docházející do budovy, před kterou konkrétní socha byla osazena.

V. Vnímání volné sochy na sídlišti

5.1 Historie umístování soch do veřejného prostoru

Veřejným prostorem v antickém světě bylo tzv. fórum, což bylo „náměstí římských měst, obdélné nebo čtvercové prostranství, popř. s podloubím kolem dokola pro ochranu před deštěm a sluncem, středisko obchodního, společenského a politického života. Kolem fóra byly veřejné budovy, obchodní domy a v podloubí prodejní stánky, býval na něm i hlavní městský chrám. Bývalo dlážděno a mělo sochařskou výzdobu.“ (Svoboda, 1973, s. 204)

Jak je zřejmé z výše citovaného encyklopedického hesla, umělecká díla určená k výzdobě veřejného prostoru vznikala už od antiky. V archaickém období to byly zprůměrně a pevně stojící postavy koré a kúros. „Koré (řecky doslovně „dívka“) je označení sochy dívky, zejména votivní z 6. stol. př. n. l., zachované zvláště z athénské Akropole. Koncem 5. stol. př. n. l. tak Athéňané nazývaly karyatidy.“ (Svoboda, 1973, s. 309) Mužským protějškem koré byl kúros. „Kúros (řecky mladý muž) je označení sochy stojícího nahého mladíka z 6.

---

⁴² <https://www.unescoprague.org/kniha-pro-sochu/>, poslední návštěva 12. 4. 2023

stol. př. n. l. (obvykle z mramoru, drobné též z bronzu). Sochy - kúroi - byly vytvářeny jako nepotréní zobrazení vítězných atletů nebo jako náhrobní a votivní sochy, popř. jako sochy bohů, zvláště Apollóna. V chronologickém seřazení lze na nich pozorovat rozvoj znázornění anatomie, odpovídající rozvoji vědeckého poznání. Uměleckým vyvrcholením jsou sochy atletů 5. stol.“ (Svoboda, 1973, s. 323)

Sochy byly buď umístovány do blízké přítomnosti významných architektonických staveb (nebo byly přímo jejich součástí, když suplovaly přítomnost sloupu), anebo na hřbitovy. K tomuto specifickému veřejnému prostoru je uváděno následující: „Hřbitovy jsou tak staré jako lidstvo samo a měly již od nejstarších dob svá práva u všech národů. Pohlíželo se na ně vždy a všude s určitou vážností a úctou a byla jim vykazována zvláštní vybraná místa, která měla polohu odpovídající jejich charakteru. Už staří Římané pohřbívali své mrtvé za městem (extra muros). Pohřbívání uvnitř hradeb (intra muros) bylo nemyslitelné a zakazovala to 10. tabule Zákonů dvanácti desek (Leges XII tabularum). Toto nejstarší sepsání zvykového práva pochází z let 451-450 př. Kr. Proto se veškeré hřbitovy, ať už inhumační nebo cinerační nacházely za hradbami. Hřbitovy, ale i nákladné rodinné hrobky (tzv. mauzolea) zřizovali Římané při konzulárních silnicích.“ (Kovář, Peřínková, & Špatenková, 2014, s. 41).

Už ve středověku bylo náměstí hlavním veřejným prostranstvím města. Bylo jedním z rozhodujících skladebných článků města a městského centra. Nezpochybnitelné jsou jeho základní společenské funkce a prostorové hodnoty (Hrůza, 1977, s. 13). „Role náměstí jako hlavního veřejného prostoru sice v průběhu vývoje sídel zůstávala, ale jeho funkce se v kontextu proměňování potřeb společnosti měnily a vyvíjely. Náměstí tak mohlo být tržištěm, společenským, shromažďovacím, reprezentačním a zvláště v posledních desetiletích i rekreačním prostorem.“ (Borský, Sojlková, & Šířina, 2013, s. 17)

Středověké sochy byly na území Evropy vytvářeny na zakázku křesťanské církve a umístovány především do sakrálních staveb nebo jejich blízkého okolí podobně jako v antické době. Socha ovšem v kostele nebo bazilice nebyla jediným uměleckým prvkem, který by prostoru mohl plně dominovat. Ačkoli socha mohla volně stát v některé z částí stavby, byla obklopena dalšími sochami, obrazy, oltářem, varhany, freskami, vitrážemi atd.

Se středověkým sochařstvím se pojí téma ikonoklasmu, o kterém česká historička umění Milena Bartlová uvádí následující: „Nejvýraznější změnou v životě náboženských uměleckých památek ovšem byly jednotlivé případy ikonoklasmu, tedy záměrného ničení výtvarných uměleckých děl. Přes širokou diferenciaci příčin, podnětů, průběhu i následků jednotlivých projevů ikonoklasmu od Byzance 8. století přes reformaci po Francouzskou

revoluci lze rozpoznat dva hlavní rysy, jež ničení vyvolávají - jednak je to ostentativní luxus a drahocennost uměleckých děl, jednak přežívající relikty magického pojetí obrazu. Ty souvisejí s jiným aspektem praktického užívání náboženských uměleckých děl ve středověku (ale i v raném novověku, ba do jisté míry dodnes), totiž s jejich uctíváním. Nešlo a nejde jen o projevy schválené církevním úřadem, tedy o modlitby, někdy odměněné odpustky, ale mnohem častěji o projevy, které jsou na hranici teologicky přípustného jednání, anebo ji přímo překračují, ať už se jedná o poskytování votivních darů, obětí květů a svíček, líbání obrazu, jeho omývání, oblékání a nošení v procesích, až po léčení lidí i dobytka předmětem, který zprostředkovává dotyk uctívaného obrazu. O tom, že tyto formy uctívání existovaly i ve středověku, nemůže být pochyb. Jsme však zatím odsouzeni k rozsáhlé nejistotě o tom, kterých konkrétních dochovaných památek - dnes „uměleckých děl“ - se takové uctívání už tehdy týkalo. Určitější jsou v tomto ohledu jen díla soukromého určení a odpovídajících, tedy drobných rozměrů, jejichž povrch je zřetelně opotřeben až poškozen hlazením a líbáním.“ (Bartlová, 2001, s. 50)

Po českých vesnicích a maloměstech se line síť soch světce sv. Jana Nepomuckého. Tyto sochy byly umístěny na veřejná místa, například na náměstí nebo náves, ale pro jejich náboženský účel byla jejich umělecká hodnota oceňována až druhotně, pokud vůbec. Umělecké vyobrazení světce je bohaté na atributy, jejichž význam popisuje teolog Luděk Krčmář následovně: „kněz v rochetě a biretem s pěti hvězdami kolem hlavy, držící v náručí kříž a případně ještě palmu. Ta je symbolem vítězství, pět hvězd zase připomíná legendu, podle níž našli rybáři ve Vltavě jeho mrtvé tělo. Hvězdy symbolizují i pět ran Kristových a pět liter slova TACUI (mlčel jsem), které společně s prstem před ústy připomíná zachování zpovědního tajemství. Sv. Jan Nepomucký je jediným světcem vedle Panny Marie, jehož svatost je naznačena hvězdami. Dále se můžeme setkat i s dalšími atributy, jako je jazyk (zachován v lebce neporušený, nové výzkumy však ukazují že se jedná o mozkovou tkáň), staroboleslavské paladium (podle barokní legendy putoval světec do Staré Boleslavi), most, kotva či chud'as, kterému udílí světec almužnu.“⁴³

Četnost a dobře přístupné umístění ve veřejném prostranství k mnoha ze soch sv. Jana Nepomuckého měly za příčinu několik krádeží soch. Zde je článek o příběhu se šťastným koncem z krkonošského on-line deníku i s komentářem místního faráře o celé záležitosti: „U jabloneckého kostela svatého Prokopa stála od nepaměti, jak říkají místní občané. Byla ukradena v noci 17. listopadu 2004, kdy ji zloději i s podstavcem zvrátili a sochu

---

⁴³ <http://www.msjn.cz/cs/atributy-svateho-jana-nepomuckeho>, poslední návštěva 18. 3. 2023

odvezli. „Měli jsme štěstí, většina ukradených soch se už nenajde," komentoval místní farář Ivo Kvapil. Dodal, že někteří lidé se modlili za její navrácení fyzické i duchovní, jiní za dopadení zlodějů. „Obyvatelé na místě, kde stávala socha, téměř denně zapalovali svíčku a další zde čas od času dávali kytku. Protože se však svatí vracejí, často i navzdory zlodějům tam, kde je mají rádi. Tak se k nám do Jablonečku, po sedmi letech nepřítomnosti, vrátil i 'Náš Jan', a to 17. května roku 2012," řekl farář Kvapil.⁴⁴ Jednání obyvatel Jablonce nad Jizerou ve vztahu k soše je ikonodulistickou praxí.⁴⁵

Socha Jana Nepomuckého z Nadějkova byla nejen ukradena, ale i fyzicky poškozena. Oficiální webové stránky obce uvádí, že „v roce 2016 byla socha ukradena neznámým pachatelem, na místě zůstalo jen torzo nohou a několik úlomků. O několik dní později byla nalezena poškozená, rozlámaná a odhozená v příkopu u silnice asi o 30 km dál. Socha byla péčí restaurátora Ivana Tláška opravena a umístěna do obřadní síně obce v budově obecního úřadu. U silnice dnes stojí replika sochy, která bude lépe odolávat vandalům i povětrnostním vlivům.“⁴⁶

Nemilý osud potkal sochu sv. Jana Nepomuckého v Prostějově – dvakrát ji byla několik let po sobě ulomena pravá ruka. „Socha svatého Jana Nepomuckého prošla restaurátorskou opravou v roce 1993, kdy byla opravena právě pravá ruka a část obličeje. Další drobné opravy prodělala v roce 2001 a bez úhony přežila i kompletní rekonstrukci mostu v Olomoucké ulici. Vandalové ji poškodili v roce 2009, kdy soše odsekli pravou ruku, stejně jako v nedávných týdnech.“⁴⁷ S prostějovskou sochou sv. Jana Nepomuckého tak bylo nakládáno jako se světce sv. Maximem Vyznavačem, kterého „synoda odsoudila jako heretika: byl zbičován, byla mu uťata pravá ruka a vyříznut jazyk, protože právě těmito údy hlásal pravdy církve.“ (Borriello, 2012, s. 559)

Novověké sochy už s celkovým novým vztahem k víře měly jiný význam a pozornost se začala vztahovat k jejich estetickému vzezření. Jak uvádí český historik umění Martin Zlatohlávek, tak „renesanční sochaři se soustředili především na figuru. Postupně ji odpoutávali od architektury, aby stála samostatně a mohla být obcházena ze všech stran. Budovali ji podle pravidelných a pevně určených proporcí. Snažili se zachovat antický kánon a kontrapost. Leonardo da Vinci v návaznosti na Vitruviovy myšlenky o proporcích lidského

---

⁴⁴https://krkonosky.denik.cz/zpravy_region/ukradena-socha-svateho-jana-nepomuckeho-se-vratila-domu-20140408.html, poslední návštěva 18. 3. 2023

⁴⁵ viz Bartlová, 2001, s. 50

⁴⁶ <http://www.nadejkov.cz/socha-sv-jana-nepomuckeho>, poslední návštěva 18. 3. 2023

⁴⁷https://prostejovsky.denik.cz/zpravy_region/svaty-jan-nepomucky-prisel-u-hlouceho-o-ruku-znovu-diky-vandalum-20211201.html, poslední návštěva 18. 3. 2023

těla nakreslil mužskou figuru zároveň do čtverce a kruhu – „homo quadratus et homo circulus“. I z jeho díla, a to ze ztraceného, ale díky kopiím známého obrazu „Léda s labutí“, je odvozována „figura serpentinata“, která byla velmi oblíbená v 16. století a vyjadřovala mimořádné schopnosti sochařovy. Tehdy se prosadily i tvary nepravidelné, neproporční členění lidského těla, respektující pohled, či nadhled. Figura pak vyjadřovala více „ideu“, než byla záznamem podle přírody. Zájem o prostor sochaři projeví při pracích na reliéfech, kde ho budovali pomocí teorie o perspektivě a zavedením jednotlivých obrazových plánů. U volně stojící sochy řešili její umístění v konkrétním prostoru – náměstí, nádvoří apod.“ (Zlatohlávek, 2016)

5.2 Volná socha na sídlišti jako totem

Internetová Sociologická encyklopedie definuje totem jako „předmět vyskytující se u některých přírodních národů, vůči kterému mají členové příbuzenské skupiny specifický mystický vztah a se kterým spojují své jméno. Totem může být zvíře, rostlina, minerál, věc atd. Přeneseně a nepřesně se totem rozumí zobrazení totemického předmětu. Dnes se termínem totem označují vyřezávané kůly, imitující skulptury s totemickými náměty, které jsou známy od Indiánů z pacifického pobřeží Kanady. Totemismus jako systém totemů, se kterými je spojena významná část duchovního a sociálního života některých přírodních národů, se od konce 19. st. stal významným fenoménem sociální antropologie.“⁴⁸

Sociální funkce (ať v jakékoli podobě) totemu je nepopiratelná. Fyzická přítomnost uměleckého objektu umístěného ve veřejném prostoru může mít pro obyvatele žijící v jeho blízké přítomnosti funkci místa k setkávání. Totemem pražských sídlišť jsou volné sochy. Jsou okolo nich často rozmístěny lavičky, které k posezení a k diskuzi přímo vybízí. Mohou ale také sloužit jako místo k čistě osobnímu rozjímání. Lidé jsou bytosti toužící a potřebující ke spokojenému životu blízkost a sounáležitost s druhými lidmi, což potvrzuje tzv. hypotéza sounáležitosti, která popisuje „lidskou všudypřítomnou potřebu vytvářet a udržovat alespoň minimální množství trvalých, pozitivních a významných mezilidských vztahů. Uspokojení této touhy zahrnuje dvě kritéria: za prvé, existuje potřeba častých, afektivně příjemných interakcí s několika dalšími lidmi a za druhé, tyto interakce musí probíhat v kontextu časově stabilního a trvalého rámce afektivního zájmu o blaho druhého člověka. Interakce s neustále se měnícím sledem partnerů budou méně uspokojivé než opakované interakce se stejnými partnery. Nedostatek sounáležitosti může vést k deprivaci.“⁴⁹ (Baumeister, & Leary, 1995,

⁴⁸ <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Totem>, poslední návštěva 21. 3. 2023

⁴⁹ vlastní překlad

s. 497) Volná socha může v monotónně působícím sídlištním prostoru poskytovat pro obyvatele jistý pocit exkluzivity a výjimečnosti pro svou originalitu.

5.3 Volná socha na sídlišti jako orientační bod

O faktorech, které vedly ke změně širšího obytného prostředí, uvádí sociolog Jiří Musil následující: „Jednotlivé budovy se umisťují volně do zeleně, vztahy mezi domy a komunikacemi se uvolnily. To vedlo k zániku ulice, která byla v evropských městech po staletí tradičním veřejným prostorem, na který byli lidé zvyklí. Obytné budovy ztratily svou „lepší“, tj. vnější, a „horší“, tj. vnitřní stranu a výrazným prvkem sídlišť se staly velké volné plochy zeleně vedoucí k značné prostorové rozvolněnosti a otevřenosti.“ (Musil, 1985, s. 15) Absence ulice a z toho plynoucí jakási bezprizornost člověka pohybujícího se v tomto prostoru je to, co jako negativum pražských sídlišť vnímá architekt Marek Šilar: „Příliš mnoho veřejného prostoru (který se nedá v takové míře udržovat), často chaotické urbanistické uspořádání (špatná orientace, neestetičnost), konstrukční (tedy i ekonomická) neudržitelnost jednotlivých domů.“ (Mráčková et al., 2014, s. 24) Část této odpovědi potvrzuje, že všeho moc škodí. Lidé žijící v centru by mohly oponovat, že volného místa není nikdy dost, ale kdyby byli přesunuti na periferii, je pravděpodobné, že by se především oni v tom všeobíhající prostoru cítili až dezorientovaně. Stačí si vybavit začátek filmu *Panelstory* aneb *Jak se rodí sídliště*⁵⁰, kde se řidič taxíku přijíždějící na ještě ne zcela dostavěné sídliště zoufale ptá kolemjdoucích na cestu k jednomu konkrétnímu panelovému domu. Ovšem ani lidé zde bydlící si nejsou jisti přesnou polohou kýženého domu, který by se dal najít pouze podle přiděleného čísla, které ovšem ještě zdaleka na všech domech nebylo napsáno.

Architektka Vítězslava Rothbauerová, která v sedmdesátých letech spolu s kolegy Jiřím Lasovským a Janem Zeleným⁵¹ pracovala na územním plánu mladšího sourozence Jižního Města pojmenovaného Jižní Město II, uvádí, že „fádní jednotná typová panelová zástavba neměla žádné orientační body, a tak bylo nutno najít způsob, jak obyvatelům usnadnit rozpoznání jejich domova v nové lokalitě.“⁵² Volné sochy jsou ideálním adeptem na tak potřebné orientační body na sídlišti, na kterém docházelo k „způsobu zastavění, které spolu s používáním stejných objektů vedlo k monotónnosti vnějšího obytného prostředí a k obtížím v orientaci v prostoru.“ (Musil, 1985, s. 15) Dále Musil

---

⁵⁰ *Panelstory aneb Jak se rodí sídliště* [film]. Režie Věra CHYTILOVÁ. Československo: Ústřední půjčovna filmů, 1979. Délka 96 min.

⁵¹ <http://panelaci.cz/sidliste/hlavni-mesto-praha/praha-jizni-mesto>, poslední návštěva 23. 3. 2023

⁵² <https://novyprostor.cz/clanky/510/za-vlnkou-doleva>, poslední návštěva 23. 3. 2023

upozorňuje na nesprávně zvládnutý prostor mezi domy, který se stal jakousi „zemí nikoho“. (Musil, 1985, s. 19) A právě tyto „země nikoho“⁵³ se staly častokrát místem, kam byly umístěny volné sochy, které z až bezútěšně vyhlížejícího prostoru dokázaly udělat něco víc. Předtím obyčejný plácek se v moři betonu stal malým originálním ostrůvkem, který sloužil jako orientační bod nejen pro návštěvníky sídliště, ale třeba i pro menší děti. V dnešní době, kdy má skoro každý v telefonu internet s navigací se to může jevit úsměvně, ale v době, kdy tomu tak nebylo, to byla běžná praxe.

5.4 Genius loci okolo volné sídlištní sochy

Historik architektury James Stevens Curl termín „genius loci“ definuje jako „latinský výraz znamenající "géníus místa", který odkazuje na předsedající božstvo nebo ducha. Každé místo má své vlastní jedinečné vlastnosti, nejen pokud jde o jeho fyzickou strukturu, ale i o to, jak je vnímáno, takže by mělo být (ale příliš často není) odpovědností architekta nebo krajináře, aby byl k těmto jedinečným vlastnostem citlivý a aby je spíše vyzdvihoval, než ničil.“⁵⁴ (Curl, 2006, s. 310) Jedná se tedy o nějakého „ducha místa“, který je jedinečný a aby mohl existovat, je nutné o místo, na kterém se nachází, náležitě pečovat. Jelikož pražská sídliště byla vystavena v poměrně krátkém čase, nedošlo na nich k postupnému „zabydlování“ veřejného a soukromého prostoru tak rychle, jako v starších částech města, která na veškeré výstavby a zkrášlování měla o mnoho desítek let více. Ovšem prostor, který je čistý jako lilium, skýtá neomezené možnosti. Minulý režim tento prostor využil poněkud utilitaristicky a umění do něj bylo zasazováno s přesně stanovenou dikcí, což odpovídalo celé pražské sídlištní výstavbě. Ač osazování soch mohlo být až sterilní, umělecká díla se ve velké většině sžila s prostorem, do kterého byla osazena a podílela se na spoluvytváření sídlištního „ducha místa“. Dalo by se mluvit s lehkou nadsázkou až o magičnosti, kterou v sobě sídlištní sochy skrývají.

Nad existencí ducha místa, kterého je možné nevybíravým chováním vyplašit nebo dokonce zastrážit, se zamýšlí český filozof a teoretik umění Petr Rezek: „je to doslovné zmocnění se v tom smyslu, že se vše musí podřídit, každý, kdo do toho prostoru vstoupí, a že ne každému bude dovoleno vstoupit? Ale onen ostych, který zakoušíme v překračování „estetické hranice“, nezakouší každý, dítě, jemuž se zakutálel míč až k soše, si pro něj doběhne, my můžeme zakoušet úctu (anebo si rádo by profesionálně prohlížíme s nosem na povrchu plastiku).“ (Rezek, 2011, s. 147) Sídlištní sochy mají buď výhodu, nebo nevýhodu

---

⁵³ viz podkapitola 3.5 Místa a nemísta

⁵⁴ vlastní překlad

(záleží na úhlu pohledu), že pro ně není těžké být středem pozornosti. Mají možnost vytvářet jakousi atmosféru panelovým domům sahajícím kolikrát až daleko do nebe a být jakýmsi tichým společníkem, který obyvateli sídliště naslouchá. Ovšem je třeba si uvést i jiný úhel pohledu, který nám nabízí filozof Cyril Říha: „A říkat, že třeba pražské Jižní město je anonymní, odcizené, že nemá svou kulturu, svého ducha apod. je očividný nesmysl.“ (Čumlivski, 2007, s. 36)

Dle architekta Christiana Norberga-Schulze se „genius loci“ Staré Prahy projevuje velmi silně, a to i přes změny, které ji potkaly: „dnešní Praha je jiná, a přece stejná. Kosmopolitní společenství zaniklo a zmizel i barvitý lidový život minulosti. Ekonomická struktura prošla hlubokými změnami a staré město obchodníků se muselo přizpůsobit novým funkcím a institucím. Ale místo zde zůstává i se svými městskými prostory a se svým charakterem.“ (Norberg-Schulz, 1994, s. 110) Striktně ovšem rozděluje historické centrum města (Staré Město, Nové město, Malá Strana a Hradčany) a periferii: „obyvatelé nových obytných souborů přicházejí do staré Prahy, aby si zde stvrdili svou identitu. Dnešní Praha by bez starého centra byla sterilní a její obyvatelé by se proměnili ve vzájemně si cizí přízraky.“ (Ibidem) Z tohoto úhlu pohledu může být pro obyvatele sídlišť návštěva centra města jako návrat k jakýmsi kořenům, které v místě jejich bydliště ještě neměly čas se zapustit. A pravděpodobně i k umění, které má svoji obhajitelnou historickou podstatu (na rozdíl od toho sídlištního). Tuto celkovou rozpolcenost, kterou může člověk žijící na sídlišti v hlavním městě zakusit, trefně poeticky shrnul grafický designér Viktor Vejvoda: „Když je člověk na sídlišti, má pocit, že ve městě se něco děje, a to něco mu uteče a on nic nezažije. Naopak když je člověk ve městě, pořád se jen těší, až bude doma a bude v klidu pracovat a dívat se do nebe, jak se z dálky deseti kilometrů blíží bouřka jako nějaký živý tvor a jak na velká okna dopadají kapky deště.“ (Mráčková et al., 2014, s. 24)

VI. Materiál volných soch

6.1 Význam materiálu pro sochu

Materiál je to, z čeho je socha vytvořena. Je to hmota, díky níž je možná hmotná existence sochy. Materiál má pro sochu různé funkce a „každý materiál má své vlastní jedinečné spektrum způsobů, díky nimž s ním lze pracovat“.⁵⁵ (Bunn, 1999, s. 26) Materiál sochu formuje: „tvar sochy může být determinován tvarem a jinými vlastnostmi kamene (tvrdotí, měkkostí, lámavostí) nebo jiných materiálů (leskem a vláčností kovu, poddajností

---

⁵⁵ vlastní překlad

dřeva). Ať tak či onak, daný fyzický materiál je specifickou podmínkou jednotlivých výtvarných umění (barvy na podkladu v malířství, kámen či jiný trojrozměrný materiál v sochařství apod.).“ (Hříbek, 2015, s. 16)

Každý materiál je specifický a je jedním z kritérií, které jsou zohledňovány při vnímání a souzení sochy tím, kdo sochu hodnotí. Materiál nemusí být při první konfrontaci diváka s dílem povšimnut a registrován, podprahově na něj ale působí. Pro sochaře je materiál nástrojem ze kterého „komponuje své dílo z hlediska objemů nebo hmot, rovin, obrysů, světlých a tmavých ploch a textur“.⁵⁶ (Rich, 1988, s. 3) Výběr materiálu je jedním z prvních bodů, se kterým se sochař při začátku práce potýká. Někteří sochaři jsou věrni celý život jen jednomu materiálu, škála jiných je rozšířená. Opracovávání materiálu je cestou k finálnímu výsledku a jak je známo, i cesta je cílem. Summa summarum – materiál je plátnem, sochař je krejčí a socha jsou šaty.

6.2 Socha ze dřeva

Socha ze dřeva pro divákovu oko může působit zemitě, navozovat pocit známého, možná až bezpečného. Jako by v sobě dřevěné sochy nesly upomínku na časy, kdy člověk žil v těsném spojení s přírodou. Volné sochy na pražských sídlištích jsou z několika druhů opakujících se materiálů, dřevo mezi ně ale nepatří. Možná proto, že pražská sídliště jsou plná zeleně a „jde jednak o blízkost zón s přírodním charakterem na hranicích či za hranicemi města, jednak o podíl veřejných zelených ploch přímo v prostoru sídliště.“ (Čumlivski, 2007, s. 35)

Důvody pro neuzítí dřeva jako vhodného materiálu pro pražskou sídlištní sochu se jeví následující: a) dřevěná socha by mohla do prostředí sídliště zapadnout natolik, až by s ním fyzicky splynula (o tomto by se dalo hovořit v případě, že by socha byla umístěna do blízké přítomnosti některé z výše zmiňovaných zelených ploch, jako je například les, větší seskupení křovisek atd.) a pak by její přítomnost pozbyla smysl, b) dřevěná socha by z estetického hlediska nezapadala do veřejného prostoru sídliště mezi všudypřítomný beton a snahu o nadčasovost a modernitu (lidově řečeno by dřevěná socha působila jako „pěst na oko“.) Pro dřevěnou sochu na pražském sídlišti nebylo místo.

K materiálu sochy se také váže její opotřebení – vyvstávají otázky ohledně toho kolik toho materiál vydrží, za jak dlouho se na něm podepíše tzv. „zub času“. Dřevo je poměrně náchylný materiál, socha se může rozklížit, může být napadena škůdci a stačí ji k tomu málo. Kromě náchylnosti je dřevo náročné i pro svou specifičnost, která se projevuje ještě předtím,

---

⁵⁶ vlastní překlad

než se s ním vůbec dá začít pracovat, jak v rozhovoru z roku 2014 popsal český designér a sochař Antonín Hepnar: „Práce se dřevem je hodně specifická. Když chcete vyrábět třeba z kovu, zajdete si do hutní prodejny a hned získáte materiál pro svůj záměr. Se dřevem to nejde. To musí být dokonale vyschlé, což je u prken řekněme za tři roky, u fošen je to dobrých pět let vysoušení. Po ty roky se na to dřevo můžete jen dívat.“⁵⁷ Tato časová náročnost, která je pro tvorbu dřevěné sochy nutná, nezapadala do konceptu sériové výstavby pražských sídlišť a jejich systematické výbavy uměleckými díly.

6.3 Vápencová socha

Velmi často užívaným materiálem pro sídlištní sochy byl vápenec, což je „usazená hornina, jejíž hlavní složkou je uhličitán (karbonát) vápenatý, tj. klencový kalcit a jeho kosočtverečná modifikace, aragonit.“ (Petránek et al., 2016, s. 318) Jedná se o odolnou horninu, která měla v minulosti (a i dnes má) na našem území velká ložiska, ze kterých ji bylo možné těžit. Například vápenec ze Středočeského kraje, k jehož těžbě v minulosti i dnes uvádí čeští geologové Michal Hejna a Michal Filippi následující: „Zhruba 8 km jižně od Berouna leží mezi obcemi Koněprusy, Tmaň, Suchomasty a Měňany (souhrnně v Koněpruské oblasti) ložisko kvalitního vysokoprocentního koněpruského vápence devonského stáří. Ten zde byl po staletí těžen tzv. po selsku a od 70. let 19. století průmyslově. Od 50. let 20. století je ložisko těženo Velkolomem Čertovy schody. Postupně bylo ložisko roztěženo čtyřmi lomy. Z východu dočasně opuštěnými lomy Plešivec a Homolák, ze západu dosud aktivními lomy VČS-západ a VČS-východ. V lomu VČS-západ bylo v letech 2009 až 2014 objeveno několik velkých dutin hydrotermálního původu s bohatou krystalovou výzdobou.“ (Falteisek, & Roubík, 2015, s. 5) Z koněpruského vápence na začátku 80. let 20. století vytvořil český sochař Miloslav Hejný dílo Šroubovice, která se do nynějška nachází na pražském sídlišti Prosek.⁵⁸

K sochařské tvorbě byl užíván ale i vápenec dovezený z ciziny, konkrétně z Bulharska. „Vračanský vápenec je proslulý elegancí své jemné béžové barvy. Jedná se o materiál s dlouhou životností, který je díky svým přirozeným fyzikálně-mechanickým vlastnostem vhodný jak do exteriéru, tak do interiéru. Těží se v několika lomech nacházejících se v provincii Vratza na severozápadě Bulharska a má vynikající vlastnosti, díky nimž jej při výběru tohoto druhu přírodního kamene upřednostňují architekti a interiéroví designéři.“⁵⁹

⁵⁷<https://www.denik.cz/bydleni/antonin-hepnar-nevedel-jsem-ze-prace-se-drevem-je-umeni-20140717.html>, poslední návštěva 25. 3. 2023

⁵⁸ <https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/sroubovice-0>, poslední návštěva 27. 3. 2023

⁵⁹ <https://vratza-stone.com/en/index.html>, poslední návštěva 27. 3. 2023, vlastní překlad

Z vračanského vápence je například Sedící dívka manželů Kodymových na pražském Spořilově, která byla vyrobena v 80. letech 20. století.⁶⁰

Opět na Spořilově se nachází další dílo ze specifického druhu vápence, tentokrát z vápence mušlového. Je to abstraktní dílo Václava Frydeckého Polibek, které bylo osazeno před místní polikliniku.⁶¹ Mušlový vápenec je velmi dobrou půdou pro biologické povlaky, lišejníky, řasy, plísně a mechy. Z toho důvodu se stává náchylným k tzv. bionapadení. Nesvědčí mu větší množství srážek. Pokud je jim opakovaně vystaven, může dojít k degradaci uměleckého materiálu. Tato rizika vztahující se k mušlovému vápenci uvedl v rozhovoru z roku 2020 český restaurátor a sochař Josef Červinka.⁶²

6.4 Pískovcová socha

Druhým hojně užívaným materiálem při tvorbě sídlištních soch byl pískovec, což je „zpevněný klasický sediment, jehož nejcharakterističtější složkou jsou zrna pískové frakce.“ (Petránek et al., 2016, s. 223) K výskytu a historii těžby pískovce na našem území uvádí Česká geologická služba následující: „Ložiska pískovců se v Čechách nacházejí převážně na území české křídové pánve. Jejich stáří se pohybuje od druhé poloviny prvohor (karbon, perm) až do konce druhohor (trias, křída). V minulosti byly používány ve velkém rozsahu pískovce pocházející ze severovýchodního až východního okolí Prahy, v současnosti probíhá nejvýznamnější těžba v podkrkonoší (Hořice) a v broumovském výběžku (Božanov).“⁶³

Charakteristika a uplatnění hořického pískovce jsou takové, že se „hořický pískovec vyznačuje světle okrovým základem probarveným hojnou, avšak subtilní železitou kresbou. Uplatnění stále nachází jako obkladový materiál budov a staticky nenamáhaný stavební materiál, současně je ideálním materiálem pro ruční dopracování, je vyhledáván sochaři a hojně využíván i v zahradní architektuře. Krásu hořického pískovce můžeme obdivovat na řadě významných budov – jmenujme namátkou ty nejznámější: Národní muzeum, Národní divadlo, chrám sv. Víta nebo třeba chrám sv. Barbory v Kutné Hoře. Hořický pískovec je možné zpracovat jak klasickým ručním nářadím, tak moderním strojním opracováním.“ (Barták, & Praženková, 2015, s. 27) Jak je výše zmíněno, tento materiál je multifunkční. Sochařská díla z něj zhotovená jsou k vidění v pražských Záběhlicích, na sídlišti Prosek a

⁶⁰ <https://umenipromesto.eu/katalog/detail/761?v=tisk>, poslední návštěva 27. 3. 2023

⁶¹ <https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/polibek-1>, poslední návštěva 27. 3. 2023

⁶² <https://www.slavkov.cz/restaurator-stale-me-udivuje-krasa-slavkovskych-soch-ale-i-navstevnici-keri-na-ne-dokazou-vylezt-a-fotit-si-selfie/>, poslední návštěva 27. 3. 2023

⁶³ <http://www.geology.cz/mujkousekzeme/veda/druhy-hornin/horniny-usazene>, poslední návštěva 27. 3. 2023

v pražském Kamýku. V Záběhlicích jsou to Tři grácie Františka Häckela⁶⁴, na Proseku Niké Jana V. Duška⁶⁵ a v Kamýku sousoší Mládí od sochařů Jana Bartoše a Jiřího Genzera⁶⁶. Je pěknou zajímavostí, že na sousoší se podíleli dva sochaři.

6.5 Mramorové sochy

Poněkud ojedinělé jsou na sídlištích sochy z mramoru. Mramor – metamorfovaný a rekrystalizovaný vápenec a v širším slova smyslu též jakýkoliv leštitelný vápenec – se již od antických dob využíval jak v sochařství, tak i ve stavebnictví. (Petránek et al., 2016, s. 200) Ložiska mramoru se vyskytují v okolí Českého Krumlova, Chýnova, Jeseníků, či okolí Frýdlantu. (Hons, 2017, s. 155) Na rozdíl od pískovce a vápence mramor vyzařuje jednoznačný luxus. Sochy z něj vytvořené zvláště v sídlištním prostředí působí jako páv, který pyšně vystavuje svá barevná péra. Mramorová socha na první pohled upoutá pozornost a svým materiálem potrhává to, že se opravdu jedná o umělecké dílo. Mramor tento dojem vyvolává už pro nepřehledné množství barevných variant od čistě bílé přes okrovou a červenou až po odstíny zelené, a díky svému bohatému vzorování.

V Praze jsou mramorové sochy hojně zastoupené na Praze 4 – socha v nadživotní velikosti Nový den před Poliklinikou Budějovická Jana Kolovrata Kolomazníka⁶⁷, Opuštěná Břetislava Bendy v atriu budovy České televize na Kavčích horách⁶⁸ a Mobilit Zdeňka Šimka osazený před budovou, ve které sídlí ústředí Podniku výpočetní techniky na Pankráci⁶⁹. Na sídlišti Stodůlky je osazena socha nesoucí název Rodina Milana Váchy, jejíž fotografie zdobí přebal knihy Pavla Karouse Vetřelci a volavky.⁷⁰

6.6 Sochy z umělého kamene

Zajímavým materiálem je tzv. umělý kámen, jehož vznik je jak z organických materiálů, tak anorganických materiálů jako jsou cement a pryskyřice a k jehož vzniku je třeba lidského přičinění.⁷¹ Z umělého kamene je socha Matka s dítětem Petera Oriška v pražských Strašnicích⁷² a abstraktní dílo Petra Trmače Tvary před Poliklinikou Šustova na Chodově.⁷³

⁶⁴ <https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/tri-gracie>, poslední návštěva 27. 3. 2023

⁶⁵ <https://umenipromesto.eu/katalog/detail/790?v=list>, poslední návštěva 27. 3. 2023

⁶⁶ <https://sochyamesta.cz/zaznam/22186>, poslední návštěva 27. 3. 2023

⁶⁷ <https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/novy-den>, poslední návštěva 27. 3. 2023

⁶⁸ <https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/opustena>, poslední návštěva 27. 3. 2023

⁶⁹ <https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/mobilit>, poslední návštěva 27. 3. 2023

⁷⁰ <https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/rodina-2>, poslední návštěva 27. 3. 2023

⁷¹ ČSN EN 14 618. *Umělý kámen – terminologie a klasifikace*, Praha: Český normalizační institut, 2005, 12. s. Třídící znak 72 1449

⁷² <https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/matka-s-ditetem>, poslední návštěva 27. 3. 2023

⁷³ <https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/tvary>, poslední návštěva 27. 3. 2023

6.7 Sochy z travertinu

Jako zvláštní případ vápence popisuje travertin geolog Richard Hons: „travertiny mají původ v pramenech, jejichž voda obsahuje nadbytek oxidu uhličitého. V takové vodě se může rozpouštět velké množství karbonátu. Když pramen vytryskne na povrch, oxid uhličitý uniká a z vody se zpátky sráží uhličitán vápenatý ve formě travertinu, což je vlastně silně porézní vápenec, obvykle světle béžové barvy. Tvorba travertinu je někdy neobyčejně rychlá. Přírůstky se mohou pohybovat v centimetrech až decimetrech za rok. Výsledkem jsou atraktivní geologické tvary, travertinové kupy, krátery, jezírka či kaskády, jak je známe třeba z Tureckého Pamukale nebo z íránského Šalamounova trůnu. Česká republika je na výskytu travertinu chudá. Setkat se s ním můžeme například v Tučíně na Přerovsku.“ (Hons, 2017, s. 97–98) Přední český geolog Jan Petránek popisuje těžbu travertinu jako dekoračního kamene. (Petránek et al., 2016, s. 305)

Stejně jako sochy z mramoru jsou i travertinové sochy hojně zastoupeny na Praze 4. Jsou to Milenci Věry Merhautové na sídlišti Pankrác⁷⁴ a Tanec Ladislava Kovaříka na sídlišti Novodvorská.⁷⁵ Travertin ke zhotovování svých děl používal často český sochař Miloslav Chlupáč. Z tohoto materiálu je jeho Plastika na sídlišti Prosek⁷⁶ a z ružbašského travertinu je Sedící figura na sídlišti Novodvorská.^{77 78}

6.8 Sochy ze slitin

Poměrně hodně volných soch na pražských sídlištích je ze slitiny mědi a cínu, tedy bronzu. Asi nejznámější se nachází na pražském Jižním Městě – jsou jimi Budovatel metra u výstupu stanice metra Chodov⁷⁹ a Kosmonauti u výstupu metra Háje.^{80 81} Tato bronzová díla jsou velmi bytelná, což se nedá říct o subtilních provedeních vodních ptáků, konkrétně volavek, což byl častý námět volných soch. Fontánu na Sídlišti Novodvorská zdobí Dálky Jiřího Nováka, které jsou vyvedené z oceli.⁸²

⁷⁴ <https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/milenci-0>, poslední návštěva 13. 4. 2023

⁷⁵ <https://umenipromesto.eu/katalog/detail/916?v=list>, poslední návštěva 13. 4. 2023

⁷⁶ <https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1417?v=list>, poslední návštěva 13. 4. 2023

⁷⁷ <https://umenipromesto.eu/katalog/detail/906?v=tisk>, poslední návštěva 13. 4. 2023

⁷⁸ viz podkapitola 4.5 Volné sochy a vandalismus

⁷⁹ <https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/budovatel-metra>, poslední návštěva 13. 4. 2023

⁸⁰ <https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/kosmonauti>, poslední návštěva 13. 4. 2023

⁸¹ viz podkapitola 4.6 Ostatní druhy interakce s volnou sochou na pražských sídlištích

⁸² <https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/dalky>, poslední návštěva 13. 4. 2023

6.9 Keramické sochy

Poměrně ojedinělým materiálem, se kterým se dá setkat na pražských sídlištích, je keramika. Tento materiál má tradici, pro své umění ho využíval už národ Etrusků. Z keramiky je Oskar na Jižním Městě⁸³ nebo třeba Rodina Antonína Bartoše.⁸⁴

Tento materiál si pro svou tvorbu vybrala česká výtvarnice, sochařka a keramička Alexandra Koláčková. Její sochy je možné vidět na pražském sídlišti Stodůlky. Charakteristickým specifickým prvkem její tvorby jsou zejména barevné velkoformátové plastiky z keramiky a betonu, které jsou určeny pro veřejný prostor. V řadě projektů však autorka rozšířila spektrum výtvarného působení i na řešení prostoru samotného, čímž se blíží práci architekta či krajináře. Pro její výtvarné pojetí je typická expresivní barevná škála, jednoduché oblé tvarosloví a neutuchající smysl pro hravý element.⁸⁵ Určitá podobnost v tvorbě autorky se dá vysledovat při pohledu na sochy francouzské umělkyně Niki de Saint Phalle.

Zajímavá je Koule⁸⁶, která je stejně jako Oskar na dětském hřišti a tvarově je stejná jako jeden typově často opakující se druh prolézačky (průlezka Zeměkoule), které na sídlištních dětských hřištích byly od 70. let někdy až po přelomu milénia, kdy docházelo k častým revitalizacím a modernizacím hřišť. Na Zeměkouli vzpomíná architekt Milan Pazdera: „Před domem bylo křoví a za ním pískoviště. Byla tam klouzačka do pískoviště, houpačky a zajímavé prolézačky, pro nás velmi důležité. Byly to vlastně tři prolézačky, mřížky z kovových trubek, které jsme prolézali, hráli v nich na honěnou. Jedna byla žlutá, druhá červená, třetí modrá a mezi nimi byly různě vynechané hrazdy. Byly tak blízko u sebe, že se mezi nimi dalo přelézat a různě se v tom houpat, a vysoké byly alespoň čtyři metry. Takové prolézačky jsem neviděl nikde jinde. U vedlejších domů byly ty klasické – zeměkoule, kříž a oblouček.“ (Mráčková et al., 2014, s. 67)

6.10 Sochy z cementu, osinkocementu a betonu

Cement definuje docent Luboš Svoboda, který dlouhá léta působil na stavební fakultě ČVUT, následovně: „Silikátový cement je práškové anorganické pojivo s velmi výraznou hydraulicitou. Po smíchání s vodou vytváří kaši, která tuhne a tvrdne i pod vodou. Po zatvrdnutí si i ve vodě zachovává svoji pevnost a objemovou stálost. Silikátový cement je zdaleka nejběžnějším typem cementu pro všeobecné použití a slovo silikátový se proto v

---

⁸³ viz podkapitola 4.3 Interakce s volnou sochou ve formě hry

⁸⁴ <https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1120?v=list>, poslední návštěva 13. 4. 2023

⁸⁵ <https://www.sculptureline.cz/cs/umelci/alexandra-kolackova.9>, poslední návštěva 13. 4. 2023

⁸⁶ <https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1178?v=tisk>, poslední návštěva 13. 4. 2023

názvu obvykle vynechává.“ (Svoboda, 2004, s. 188) Aby sochař mohl pracovat s tímto materiálem, je nutné, aby k tomu měl příslušnou průpravu a ideálně i zkušenosti. Z tohoto specifického materiálu tvořil český sochař Olbram Zoubek. V Praze je od něj k vidění cementové sousoší v Obchodním centru Lužiny s názvem Jinoch na startu a Muž v cíli.⁸⁷

Jak vyplývá už z jeho názvu, s cementem je příbuzný také materiál zvaný osinkocement, který byl ve formě krytiny vynalezen v roce 1899 rakouským průmyslníkem Ludvíkem Hatscheckem. „V České republice se začal vyrábět od roku 1921 pod obchodním názvem „Eternit“ podle patentové technologie L. Hatscheka v Eternitových závodech v Šumperku a Berouně.“ (Řihák & Mikula, 2003, s. 325) Výroba tohoto materiálu byla prováděna stejně jako třeba výše zmíněná těžba vápence z Koněpruské oblasti na našem území. Osinkocement byl vyráběn z těchto komponentů: rozvlákněný osinek, cement, voda a přísady. Výrobky byly díky osinkovým vláknům pevné v ohybu, ovšem jejich velké minus bylo to, že měla „negativní vliv na zdraví lidí, respektive jen některá z nich mohla mít vdechováním karcinogenní účinky, a proto byla výroba osinkocementové krytiny postupně v jednotlivých státech zakazována.“ (Ibidem)

Problematickým prvkem této složeniny ze dvou materiálů je jednoznačně osinek neboli azbest, který byl „na území současné České republiky zařazen mezi prokazatelné karcinogeny pro člověka v roce 1984 (směrnice ministerstva zdravotnictví ČSR č. 64/1984 Sb. hygienické předpisy, o hygienických zásadách pro práce s chemickými karcinogeny).“ (Coufal, 2014, s. 27) I přes toto zjištění byl azbest nadále využíván a definitivní práci s ním ukončil až „zákon č. 309/2006 Sb., zákon o zajištění dalších podmínek bezpečnosti a ochrany zdraví při práci.“ (Lajčíková, & Hornychová, 2010, s. 97)

Z tohoto diskutabilního materiálu je Sloup Věry Matouškové na pražském Sídlišti Novodvorská⁸⁸ a dvě sochy s názvem Sestry Olbrama Zoubka na Praze 4, které byly „původně určeny pro schodiště Domu elegance v ulici Na Příkopě. Od roku 1997 jsou umístěny po stranách hlavního vchodu budovy ČT "Rohlík" ing. arch. Václava Aulického“, jak informuje katalog webu Umění pro město.⁸⁹ Z osinkocementu tvořila také česká sochařka Věra Janoušková.

Ze stavebního materiálu, ze kterého byla v drtivé většina pražská sídliště vystavena, byly vytvářeny i volné sochy. Z anorganického stavebního materiálu betonu je to na Praze 4

---

⁸⁷ viz podkapitola 4.2 Volná socha a přeměna veřejného prostoru

⁸⁸ <https://sochyamesta.cz/zaznam/14387>, poslední návštěva 28. 3. 2023

⁸⁹ <https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1593?v=list>, poslední návštěva 28. 3. 2023

Květ Jaroslava Vacka⁹⁰ a na sídlišti Hloubětín je to sousoší Fuga Arnošta Košíka.⁹¹ Pro své dílo si beton vybral sochař Zdeněk Ruffer z čistě praktických důvodů, protože „beton je dostupný laciný materiál, který si člověk může sám vyrobit. Začínal jsem tvořit v 90. letech a tehdy si člověk nemohl třeba bronzovou sochu dovolit. Možností byl například laminát nebo právě beton. Ani jsme příliš nehledali nějaké široké souvislosti a teoretická východiska, do značné míry nás ovlivnilo, že byl k dispozici materiál, který byl pro tvorbu soch vhodný a zároveň dostupný, a tak jsme se ho rozhodli použít. V současnosti se stal beton módním materiálem, ale v době, kdy jsem z něj začínal vyrábět sochy, jsme vůbec tímto způsobem neuvažovali, šlo hlavně o praktické hledisko věci.“⁹²

6.11 Sochy z více jak jednoho materiálu

Na pražských periferiích byly v minulosti osazeny i sochy, které se skládají z více jak jednoho materiálu (v některých případech i z materiálů popisovaných v předchozích podkapitolách). Zajímavým příkladem je dílo Listy ve větru. Listy jsou z hliníku a k jejich organickému tvarování dospěl český sochař Jiří Novák originální metodou vyklenutí plechu pomocí vodního tlaku. Na díle spolupracoval s Evou Kmentovou v jejíž tvorbě podobné listové útvary mají také svůj kontext.⁹³ Dílo je umístěné na vysokém obdélníkovém soklu z betonu, takže při pohledu na volnou sochu jako celek se naskýtá zajímavá kompozice dvou poměrně odlišných materiálů, kdy beton příjemně uzemňuje chladné hliníkové pláty ve tvaru listů. Dílo je přízračně zasazeno do malé zahrady na pražském proseckém sídlišti, okolo které byla dříve mateřská škola, nyní prostory slouží pro Institut pedagogicko-psychologického poradenství. Opět na sídlišti Prosek, konkrétně před Technickým a zkušebním ústavem stavebním, se nachází Plastika Miroslava Vystrčila, která byla zhotovena z leštěné žuly a pozlaceného kovu.⁹⁴ Na Praze 11 se skví Stéla od neznámého autora z 80. let 20. století, která je kovová a její vrchol zdobí skleněná nepravidelně tvarovaná špice.⁹⁵ Se sklem v rámci využití na pražských sochách na periferiích lze setkat ještě více ojediněle než například s výše zmíněným mramorem. Jírovcovo náměstí na Chodově zdobí Kvetoucí země Josefa Vajceho, která byla zhotovena z výše zmiňovaného travertinu a bronzu.⁹⁶

---

⁹⁰ <https://sochymesta.cz/zaznam/17399>, poslední návštěva 28. 3. 2023

⁹¹ <https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/fuga-varhany>, poslední návštěva 28. 3. 2023

⁹² <https://archiv.hn.cz/c1-66966540-sochar-beton-je-ted-v-mode-ja-si-ho-driv-vybral-kvuli-cene>, poslední návštěva 28. 3. 2023

⁹³ <http://socharstvi.info/realizace/listy-ve-vetru/>, poslední návštěva 28. 3. 2023

⁹⁴ <https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1505?v=list>, poslední návštěva 28. 3. 2023

⁹⁵ <https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/stela-0>, poslední návštěva 28. 3. 2023

⁹⁶ <https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/zeme-0>, poslední návštěva 28. 3. 2023

6.12 Materiály užívané v panelových bytech

V sídlištních bytech byly užívány materiály, které byly dobře udržitelné a hlavně praktické, viz „umakart (název vznikl zkrácením slov umělý karton, jedná se o papír vytvrzený umělou pryskyřicí) se vyznačuje tvrdostí, odolává vysokým teplotám, je lehký, tenký a dostupný v mnoha barevných odstínech. Povrch je omyvatelný a k jeho údržbě stačí mokrý hadr a čistící prostředek. V případě pravidelné údržby je životnost umakartu vysoká.“ (Mráčková et al., 2014, s. 55)

Umakart byl nedílnou součástí sídlištních bytů, často situovaných jako 3+1 a je to materiál, který působí až sterilním dojmem. Dalším materiálem byl korek, který byl stejně jako umakart nezbytným materiálem při vybavení panelových koupelen. Architekt Miroslav Pazdera vzpomíná na dětství na sídlišti Prosek a na vybavení bytu, ve kterém vyrůstal, jehož koupelna byla celá polepená korkem. (Mráčková et al., 2014, s. 66) Dalším materiálem často užívaným pro zařízení sídlištních bytů bylo linoleum, které suplovalo parketové pokrytí často užívané při zařízení bytů v centru města.

VII. Námět volné sochy

7.1 Progresivní náměty

Častým námětem, který ze soch až prýští, je progresivita. Tento námět velmi dobře korespondoval s tehdejší politickou filosofií, která směřovala k „lepším zítřkům“. Sochy mohly vzbuzovat nutnost činnosti a puzení konat. Stavěny byly i pomníky a památníky, jejichž funkce obecně spočívá v připomínání toho, co nám přinesla historie a na co by se nemělo zapomínat.

Klasickým progresivním duem byli kosmonauti a horníci. Vladimírovi Remkovi a Alexeji Grubarevovi se tak dostalo náležité pocty. Tyto sochy byly v Praze osazeny u stanic metra, které je samo o sobě výdobytkem pokrokovosti. Horníci, popřípadě budovatelé, jako by byly reklamou na dobový pozdrav „Čest práci!“. Pro socialistický režim byl sport důležitým nástrojem k tomu, aby se lid příliš nezajímal o politické dění a svůj volný čas raději trávil v tělocvičnách. Na konci 80. let bylo podle dat Českého statistického úřadu (ČSÚ) v Praze celkem 550 tělocvičen a sportovních hal, 1 070 hřišť a stadionů a 44 bazénů a koupališť.⁹⁷ Je tedy očividné, že sportovních objektů, před které by se daly umístit volné

---

⁹⁷https://www.idnes.cz/praha/zpravy/socialismus-praha-sportovni-mesto-sportu-sport-pohyb-komunismus-praha.A190719_150631_blogovy-roman_kuce_posledni_navsteva 13. 2. 2023

sochy se sportovní tematikou, bylo dostatečně. Jak je známo už po staletí, sport šlechtí tělo i ducha. Pro socialistického člověka byla sportovní aktivita jako stvořená. Chlapec s míčem⁹⁸ na sídlišti Černý Most není v pohybu typickém pro sochy z tohoto období. Sedí na odpočívadle, lidově řečeno „leluje“ a na míči, se kterým pravděpodobně před chvílí hrál některou z míčových her (socha se nachází před základní školou, takže asi v rámci tělocviku, při kterém se hrají často vybíjená nebo volejbal) má položené levé chodilo. Že se jedná o žáka je patrné i z úboru, který za socialismu studenti základních škol nosili (tílko a šortky). Veřejná socha je zajímavá tím, že sportovce ukazuje ve fázi relaxace. Naproti tomu driblující chlapec v pražských Letňanech míč aktivně užívá. Na sobě má také tělocvičný stejnokroj obohacený o podkolenky, je zachycen v pohybu. Nachází se před sportovní halou na sídlišti Letňany. Socha je na levé a pravé noze oprýskaná, což evokuje povrchové rány, které sportovci při hře někdy utrpí.⁹⁹ Za progresivní námět by se dalo považovat i velmi často v nejrůznějších podobách vyobrazované mládí, které bylo spojováno s radostí, vítězstvím, štěstím. Mládí vpřed!

7.2 Idylické náměty

Protipólem akční progresivní tematiky byly až idylické náměty, které v socialistickém člověku měly pravděpodobně navozovat pocit bezpečí, klidu, až jakési ukolébavé harmonie a zároveň mu podprahově připomínat, jakým směrem má vést svá rozhodnutí, jak ta každodenní, tak ta s dlouhodobějším přesahem.

Oblíbeným námětem byla flóra a fauna. Což je zajímavé vzhledem k tomu, že většina pražských sídlišť byla postavena buď úplně v přírodě, nebo v její těsné blízkosti. Plastiky ve tvaru korálů jako by se snažily připomenout dávné časy před mnoha miliony let, kdy většina planety Země byla pod vodou. Kamenné květiny jako by reagovaly na každé roční období – na jaře se přidávají do pomyslné kytice k veškeré živé květeně, která na sídlišti rozkvétá, v létě nastavují svou tvář horoucímu slunci, aby k večeru mohly zahřát absorbovanými paprsky lidskou dlaň, na podzim tiše souzní s živými květy a s kamennou tváří často v šedém hávu přihlíží jejich skonu, a v zimě kolemjdoucím slouží jako tichý pomník připomínající, že některé květy neuvadají nikdy.

Námětem pro veřejné sochy byly též zástupci zvířecí říše. Častokrát ptactvo, konkrétně volavky. Zajímavé je, že volné sochy byly častokrát komponované do spojitosti s vodou. Často se na pražských sídlištech můžeme setkat s fontánou nebo třeba kašnou, do které byla

⁹⁸ <https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/chlapec-s-micem>, poslední návštěva 13. 2. 2023

⁹⁹ <https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1508?v=list>, poslední návštěva 13. 2. 2023

socha ptáka zasazena. Jako by se architekti těchto objektů snažili volné soše vdechnout život skrze tento přírodní živel, zasadit ji přímo ke zdroji. Tak jako se zvířata ve volné přírodě po celý den uchylují ke společnému vodnímu zdroji, tak i tyto malé vodní ostrůvky na pražských sídlištích slouží jako oáza pro ty, kdo se v letních dnech potřebují osvěžit, nebo se jen tak zastavit, posedět a na chvíli si dopřát luxusu rozjímání při poslechu zurčící vody. Pokud je pták pojen do vztahu se symbolikou svobody, je k zamyšlení, že byl tak častým námětem pro sochařská díla na sídlištích vzhledem k nastavení režimu, pod jehož taktovkou byla Československá republika vedena. Pro obyvatele sídlišť, kteří s tehdejší režimem nesouhlasili, mohly tyto sochy symbolizovat alespoň vidinu svobody, emigrace, představy života za hranicemi. Konkrétně často vyobrazené volavky, táhnoucí na zimu do teplých krajín, mohly být personifikací svobody, ke které bylo možno chodit alespoň snít.

Posledním idylickým námětem je nukleární rodina, která je, jak známo, základem státu a „na výchovnou funkci rodiny se v socialistické společnosti klade největší důraz. Je považována za nejpodstatnější ze všech rodinných funkcí a odborníci se shodují v tom, že je to funkce, v níž je rodina v podstatě nezastupitelná. Poukazují na to, že láska rodičů k dítěti, ztotožnění se s ním, individuální péče a trpělivost, zájem o rozvoj dítěte a zabezpečování jeho fyzického a duševního zdraví, projevy něžnosti, hry s dítětem atd. umožňují, aby vyrůstal po všech stránkách zdravý jedinec.“ (Bauerová, 1979, s. 273)

7.3 Náboženské náměty

„Je třeba vidět, že pro Marxe je ateismus nutným základem komunismu. Naděje lidí leží v dějinách a jen v dějinách. Člověk nepotřebuje žádného vykupitele a všechny představy, které jsou spojeny s ideou nějakého mesiáše nebo vykupitele jsou nejen iluzorní, ale také nebezpečné. Iluze odvádějí člověka od pravé cesty, která je v souladu s vědeckou realitou.¹⁰⁰ Pokusy smířit marxistický ateismus s křesťanstvím musí ztroskotat, protože ateismus je podstatnou částí marxismu a komunismu.“ (Jandourek, 2010, s. 47) Tisíce let zakořeněnou náboženskou tradici ovšem nelze ani tak silnou ideologií jako byl komunismus a socialismus odstranit, takže i sídlištní sochy někdy byly ovlivněny náboženskou tematikou.

Matka držící v náručí dítě je nápadně podobná klasickému vyobrazení madony. Krásným příkladem je sousoší Obyčejná madona od sochaře Miloše Zeta na sídlišti Pankráci^{101 102}, která je autorovou nejčastěji reprodukovanou realizací. (Zet, 2019, s. 209)

¹⁰⁰ i tak je mnoho sídlištních soch abstraktních

¹⁰¹ <https://umenipromesto.eu/katalog/detail/751?v=list>, poslední návštěva 15. 2. 2023

¹⁰² Příloha č. 7

Samostatně stojící vertikální stély, které „plnily funkci orientačních bodů¹⁰³, rozcestníků, poutačů nebo památníků. Tyto sloupy se tak staly jedním z nejviditelnějších prvků normalizační architektury. Jejich označení vychází z paralely s mariánskými morovými sloupy, které se v 17. a 18. století hojně stavěly jako manifestace katolické víry.“ (Jankovičová, 2013, s. 261) Zajímavá je socha 13. komnatou prošel Orant na sídlišti Stodůlky.¹⁰⁴ Orant je postava s rukama zdviženými v modlitebním prosebném gestu, symbol zbožnosti, duše nebo zobrazení zemřelého. Celá plastika skládající se ze sochy a brány je z pískovce, který není nijak zvlášť opracovaný a možná proto působí ještě o trochu víc syrově a naléhavě. Postava bez jasně definované tváře před sebe natahuje ne celé paže zakončené dlaněmi, ale pouhé pahýly. Ke 13. komnatě, tedy bráně, jejíž sloupy jsou z kusů ne precizně na sebe naskládaných kamenů, je postava otočena zády, což značí její předchozí průchod.

VIII. Autor a jeho dílo

8.1 Vztah autora k dílu

Každý umělec si ke svému dílu tvoří v procesu jeho vytváření pouto. Vzniká mu doslova pod rukama a nejen umělec, nejen sochař nebo sochařka, by své konečné dílo nazval svým dítětem. Existence autorského práva zajišťuje pro autora určitý typ ochrany, aby mu jeho autorství nebylo odebráno. I tak je samozřejmě mnoho případů, kdy je autorství díla neznámé, zpochybňováno, nebo se o jeho vlastnictví vedou soudní spory. Z autorství plyne mnoho výhod. První je emoční vlastnictví a veřejné přisouzení zásluh za zhotovení díla (nebo také odvrácená strana slávy, kterou je kritika, která může být jak konstruktivní, nebo čistě pejorativní za účelem poškození autora). Druhá výhoda je případné finanční ohodnocení, který autor za své dílo častokrát obdrží. Jeho výše je velmi různorodá (práce na zakázku, aukce atd.).

8.2 Autorství v socialismu

Umění bylo velmi provázané s oficiální politikou socialistického státu. Pavel Karous uvádí, že umělecké zakázky měly od roku 1965 jen jednoho zadavatele a tím byl komunistickou stranou kontrolovaný stát. Ačkoli se jednalo o pro nás historicky největší počet soutěží na výtvarná díla ve veřejném prostoru a nejvíce objednávek společenského

---

¹⁰³ viz podkapitola 5.3 Volná socha na sídlišti jako orientační bod

¹⁰⁴ <https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1144?v=tisk>, poslední návštěva 15. 2. 2023

charakteru, toto tzv. „čtyřprocentní umění“ bylo svým zadavatelem už předem formováno. Vznikal tak jakýsi typizovaný výtvarný generel, který vytvářel něco jako státní sloh. (Jankovičová, 2013, s. 13–14)

Dle kunsthistoričky Charlotty Kotíkové neexistuje apolitické umění, protože „neexistuje dílo, ve kterém by umělec nereagoval na situaci, ve které žije. I když dělá třeba věci o přírodě, tak nějakým způsobem komentuje její stav. I ta poetičnost je nějaký útěk před realitou, a to je také politické stanovisko. Myslím, že cokoli člověk dělá, tak to má politický dopad. Jestli si namlouváme, že to tam není nebo že to tam nechceme, je druhořadé. Naše existence je politická.“¹⁰⁵

Na to, jak se tehdejší autoři a autorky vyrovnali s diktátem a mnohdy nátlakem socialistického režimu, uvádí Pavel Karous, že „s větší nebo menší ochotou, podobně jako v mnoha jiných oblastech kultury, se autoři uchýlili ke kompromisu. Na jedné straně chtěli modelovat sochy svobodně, na druhé byli výběrovou komisí Fondu výtvarného umění (s členy Svazu českých výtvarných umělců) nuceni do prvoplánové srozumitelnosti. Figurativní sousoší jim často sloužilo jen jako hřiště pro organicko-geometrickou sochařskou hru. Obecně tak můžeme těžiště této oficiální tvorby označit za unavenou modernu. V ohromném množství realizací je ale možno najít i velké procento odvážných děl, která svou dobu (ale i dobu následující) výrazně předčila.“ (Jankovičová, 2013, s. 15)

8.3 Umělecké dvojice

Poměrně častým jevem při zjišťování autorství u sídlištního umění jsou partnerské či manželské dvojice, které často na dílech spolupracovaly. Je vždy obdivuhodné a známkou profesionality, když tvůrci dokážou oddělit osobní a pracovní život. Mezi tyto dvojice patří Milena Velická a Karel Velický, Ivanka a Zbyněk Slavičkoví, Dagmar a Zdeněk Šimkovi, Jindřiška a Pravoslav Radovi, Jan a Eva Rybákoví, Marie a Jaroslav Pecháčkoví, Kornélie a Zdeněk Němečkoví, Luboš a Jana Moravcovi, Vladimír Kýn a Jaroslava Lukešová, Božena a Ludvík Kodymovi, Vladimír a Věra Janouškovi, Miroslav a Olga Hudečkoví a Marie a Vojtěch Adamcovi. Nejen manželské dvojice, ale i dlouholetí partneři spolupracovali na sochařských dílech. Byl to Stanislav Libenský a Jaroslava Brychtová, ale také Olbram Zoubek a Eva Kmentová, kteří byli členy umělecké skupiny Trasa 54.¹⁰⁶

---

¹⁰⁵<https://wave.rozhlas.cz/kunsthistoricka-charlotta-kotikova-apoliticke-umeni-neexistuje-vse-co-delame-je-6479525>, poslední návštěva 12. 4. 2023

¹⁰⁶ <https://www.artlist.cz/skupiny/trasa-54-918/>, poslední návštěva 13. 4. 2023

8.4 Iniciace pro záchranu sídlištního umění

Péče a tendence ochraňovat (nejen) sochy a sousoší ve veřejném prostoru, které se postupem let a okolních vlivů mnohdy lišily od původního stavu, ve kterém byly osazeny, se v Praze projevila v minulém desetiletí. Byly to aktivity skupiny Ládví, která se prostřednictvím intervence ve veřejném prostoru pokoušela odhalovat jeho (někdy doslova skryté) kvality na stejnojmenném pražském sídlišti. Členové a spoluzakladatelé skupiny byli fotograf Jiří Thýn, grafická designérka Adéla Svobodová, sochař Jan Haubelt a Tomáš Severa. Výtvarná kritička a kurátorka Edith Jeřábková za střed jejich skupinové tvorby považuje „veřejně prospěšnou činnost, která ovšem nemá její premisy a perspektivy. Vrací tak do umění něco, co se z něj zřejmě vytratilo, a do oblasti dobrovolnictví vnáší individuální aktivismus. Tím poukazuje na slabiny dnešní „centralizované“ charity, která ztratila lokální cit.“¹⁰⁷

Pravděpodobně největším iniciátorem o záchranu soch ve veřejném prostoru je v České republice sochař Pavel Karous. Jeho projekt *Vetřelci a volavky* dokumentuje, popularizuje a ochraňuje výtvarné umění z období normalizace, které se nachází ve veřejném prostoru. Důvodem jeho iniciace bylo nešetrné zacházení i nevšímavost veřejnosti k sochám. Záměrem projektu je změna vztahu veřejnosti k ohroženým kulturním památkám tohoto typu.¹⁰⁸ Tento záměr Pavel Karous osobně podporuje tím, že pod záštitou Galerie hlavního města Prahy provádí pravidelné komentované procházky, které jsou přístupné všem a zdarma. Procházky jsou nejen v Praze, ale i v jiných českých městech, ve kterých je dostatečné množství volných soch ve veřejném prostoru z období normalizace. Procházky jsou naučné, ale zároveň dobře pochopitelné i pro laika. Pavel Karous u jednotlivých soch ve výkladu věnuje pozornost jejich historii, autorovi, materiálu, uměleckému provedení, ale i tomu, jak socha koresponduje s konkrétním prostorem, do kterého je zasazena. Předkládá tak u jednotlivých děl komplexní seznam argumentů, který obhájí jejich existenci.

---

¹⁰⁷ <https://www.advojka.cz/archiv/2007/6/skupina-ladvi>, poslední návštěva 13. 4. 2023

¹⁰⁸ <https://www.vetrelciavolavky.cz/>, poslední návštěva 13. 4. 2023

IX. Závěr

V této bakalářské práci jsem chtěla dát prostor otázce umění ve veřejném prostoru, konkrétně na pražských sídlištích. Volné sochy pro mě od útlého dětství ztělesňovaly exkluzivní dekorativní prvek v místě mého bydliště, určitým způsobem formovaly můj estetický pohled na svět a touto cestou jsem jim chtěla vzdát hold. V rozhodnutí věnovat se tomuto tématu mě utvrdil fakt, že mnohé z nich v posledních letech chátrají, jsou odstraňovány, ničeny, nebo přesouvány do depozitářů a celkově jsou mnohdy opomíjené.

V procesu tvorby práce jsem objevila mnoho skvělých titulů, autorů a odborníků a bylo pro mě obohacující si speciálně na pražská sídliště vytvořit nový úhel pohledu. Jako laika mě zaujal detailní průzkum sochařských materiálů, ze kterých byly sochy zhotoveny a také otázka veřejného prostoru, která je ve spojitosti s volnou sochou nezbytná. Velmi mě potěšilo nalezení projektu Pavla Karouse Vetřelci a volavky a činnosti skupiny Ládví, které mi dodaly naději, že péče o umění ve veřejném prostoru existuje.

Velkým pomocníkem mi při častém vyhledávání byly databáze webů Sochy a města a Umění pro město. Nejmilejší částí při psaní práce byla cesta po osudech konkrétních pražských soch a odhalování způsobů, jak s nimi bylo manipulováno.

Proces tvorby této bakalářské práce byl častokrát napínavý až dobrodružný a z pohledu autorky ho hodnotím velmi kladně, jelikož jsem při něm zavítala do odvětví jak již známých, tak i těch nečekaných.

Bibliografie

AUGE, M., 1995. *Non-places: Introduction to an anthropology of supermodernity*. Překlad J. Howe. London, England: Verso Books.

AVRAMIDIS, K., & TSILIMPOUNIDI, M., eds., 2016. *Graffiti and street art: Reading, writing and representing the city*. London, England: Routledge.

BARTÁK, P., & PRAŽENKOVÁ, M., 2015. *Hořícký pískovec ozdobí dominantu Berlína. Minerální suroviny: stavební materiály pro Českou republiku, Slovenskou republiku a Polsko*, 3, 25-29

BARTLOVÁ M., 2001. O společenské funkci a praktickém užití středověkých obrazů a soch. *Opuscula historiae artium* F 45.

BARVÍKOVÁ, J., 2010. "Jak se žije na Jižním Městě z pohledu 'Husákových dětí,'" *Sociální studia*, 7(3), s. 59–78. Dostupné na: doi: 10.5817/soc2010-3-59. (poslední návštěva 30. 3. 2023)

BAUEROVÁ, J., 1979. Vznik a vývoj rodiny a její funkce v socialistické společnosti. *Sociologický Časopis*, 15(3/4), 266–281. Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/41129374> (poslední návštěva 13. 4. 2023)

BAUMEISTER, R. F., & LEARY, M. R., 1995. "The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation," *Psychological bulletin*, 117(3), pp. 497–529. Dostupné na: doi: 10.1037//0033-2909.117.3.497. (poslední návštěva 21. 3. 2023)

BORRIELLO, L. ed., 2012. *Slovník křesťanských mystiků*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.

BORSKÝ, J., SOJKOVÁ, E., & ŠÍŘINA, P., 2013. 'Zeleň na náměstích městských památkových zón', *Acta Pruhoniciana*, 103.

BUNN, S., 1999. "The importance of materials," *Journal of museum ethnography*, (11), pp. 15–28. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/40793620> (poslední návštěva 25. 3. 2023)

CARR, S. et al., 1992. *Public space*. Cambridge University Press.

COUFAL, M., 2014. Historické materiály používané pro výstavbu vodovodů v Čechách a na Moravě. *SOVAK Časopis oboru vodovodů a kanalizací*, 2, 24-27. Dostupné na: https://www.sovak.cz/sites/default/files/vvJDQ5W4z6R3GFwaa/Sovak0214_72.pdf (poslední návštěva 28. 3. 2023)

CURL, J. S., 2006. *A dictionary of architecture and landscape architecture*. 2nd ed. London, England: Oxford University Press.

ČUMLIVSKI, J., 2007. *Husákovo 3 + 1: bytová kultura 70. let* L. Hubatová-Vacková, & C. Říha, eds., Praha: VŠUP.

FALTEISEK, L., & ROUBÍK, K. (ed.), 2015. *Výzkum v podzemí ...: odborná konference o výzkumu přírodního i umělého podzemí ... : sborník abstraktů*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta. Dostupné na: https://speleo.kuk.cz/skp_soubory/soubor-5334344935.pdf (poslední návštěva 19. 4. 2023)

FOUCAULT, M., 2000. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*, Praha: Dauphin.

HÁBLOVÁ, A.B., 2019. *Nemísta měst: opomíjená, pomíjivá a míjená místa měst*, Brno: Host.

HALUZÍK, R. ed., 2020. *Město naruby: vágní terén, vnitřní periferie a místa mezi místy*, Praha: Academia.

HONS, R.J., 2017. *Atlas našich hornin*, V Praze: Aladin agency.

HOUGHTON, 1995. *American Heritage dictionary*. 3rd ed. New York, NY: Bantam Doubleday Dell Publishing Group.

HRŮZA, J., 1977. *Slovník soudobého urbanismu*, Praha: Odeon.

HŘÍBEK, T. (ed.), 2015. "Český Greenberg? Mukařovský a estetický formalismus," *Sešit Pro Umění, Teorii a Příbuzné Zóny*, 19., s. 6–26. Dostupné na: https://vvp.avu.cz/app/uploads/2014/08/Hribek_19_2015.pdf (poslední návštěva 25. 3. 2023)

IPR Praha., 2015. *Koncepce rozvoje veřejných prostranství pražských sídlišť*. Dostupné na: https://iprpraha.cz/uploads/assets/dokumenty/obecne/krvps_formulace%20zakladniho%20pristupu_male.pdf (poslední návštěva: 27. 3. 2023).

JANDOUREK, J., 2010. *Vzestup a pád moderního ateismu*, Praha: Grada.

JANKOVIČOVÁ, S., 2013. *Vetřelci a volavky: atlas výtvarného umění ve veřejném prostoru v Československu v období normalizace (1968-1989) = Aliens and herons : a guide to fine art in the public space in the era of normalisation in Czechoslovakia (1968-1989)* P. Karous, ed., V Řevnicích: Arbor vitae.

KOVÁŘ, J., PEŘINKOVÁ, M. & ŠPATENKOVÁ, N., 2014. *Hřbitov jako veřejný prostor*, Praha: Gasset ve spolupráci s VŠB-TU Ostrava.

KRATOCHVÍL, P. ed., 2018. *Veřejný prostor v ohrožení?: aktuální problémy městského veřejného prostoru z pohledu společenských disciplín*, Praha: Artefactum.

LAJČÍKOVÁ, A., & HORNYCHOVÁ, M., 2010. Azbest v ovzduší a legislativní zajištění ochrany zdraví. *Hygiena*, 55, 96-101. Dostupné na: <https://hygiena.szu.cz/pdfs/hyg/2010/03/06.pdf> (poslední návštěva 28. 3. 2023)

LUKAVEC, J. & CUDLÍN, K., 2022. *Jižák, město panelů, snů a mýtů*, Praha: Pulchra.

McAULIFFE, C., & IVESON, K., 2011. "Art and Crime (and Other Things Besides ...): Conceptualising Graffiti in the City: Conceptualising graffiti in the city," *Geography*

compass, 5(3), pp. 128–143. Dostupné na: doi: 10.1111/j.1749-8198.2011.00414.x.
(poslední návštěva 2. 4. 2023)

MITCHELL, D., 1996. “Introduction: Public space and the city,” *Urban geography*, 17(2), pp. 127–131. Dostupné na: doi: 10.2747/0272-3638.17.2.127. (poslední návštěva 4. 4. 2023)

MRÁČKOVÁ, M., ŠIMONOVÁ, B. & VEJVODA, V. eds., 2014. *Legenda o sídlišti*, V Praze: Akademie výtvarných umění v Praze a cosa.cz.

MUSIL, J., 1985. *Lidé a sídliště*, Praha: Svoboda.

NORBERG-SCHULZ, C., 1994. *Genius loci: k fenomenologii architektury*, Praha: Odeon.

PETRÁNEK, J. et al., 2016. *Encyklopedie geologie*, Praha: Česká geologická služba.

REZEK, P., 2011. *K teorii plastičnosti*. 2., rozš. a pozměn. vyd., Praha: Ztichlá klika.

RICH, J. C., 1988. *The materials and methods of sculpture*. 10th ed. Mineola, NY: Dover Publications.

ŘIHÁK, J.M. & MIKULA, R., 2003. *Pokrývačství: tradice z pohledu dneška*. V Gradě Publishing 1. vyd., Praha: Grada.

STÁDNÍKOVÁ, J., 2000. *Sochy v Praze 1980-2000: současné sochařství v pražském veřejném prostoru*. Praha: Agentura Kdo je kdo.

SVOBODA, L. ed., 1973. *Encyklopedie antiky*. Praha: Academia.

SVOBODA, L., 2004. *Stavební hmoty*. Bratislava: Jaga.

ZET, M., 2019. *Sochař Miloš Zet - zdi, sokly a makety: (rakouské meditace)*. Brno: Dům umění města Brna.

ZLATOHLÁVEK, M., 2016. *Přehled dějin evropského umění. Renesanční sochařství v Evropě*. Dostupné na:
<http://duoppa.ff.cuni.cz/shared/files/prehled%20cz%20sylaby/17%20Socharstvi%20italske%20renesance.pdf> (poslední návštěva: 18. 3. 2023)

Internetové zdroje

<http://panelaci.cz/sidliste/hlavni-mesto-praha/praha-jizni-mesto>
<http://socharstvi.info/realizace/listy-ve-vetru/>
<http://usedlosti.ctnactka.net/pos75.htm>
<http://www.geology.cz/mujkousekzeme/veda/druhy-hornin/horniny-usazene>
<http://www.msjn.cz/cs/atributy-svateho-jana-nepomuckeho>
<http://www.nadejkov.cz/socha-sv-jana-nepomuckeho>
<http://www.panelaci.cz/stranka/bydliste-panelove-sidliste-plany-realizace-bydleni-1945-89>
<https://archiv.hn.cz/c1-66966540-sochar-beton-je-ted-v-mode-ja-si-ho-driv-vybral-kvulicene>
<https://artsupplyguide.co.uk/famous-graffiti-artists>
https://czechia.representation.ec.europa.eu/o-nas/ceska-republika-v-eu_cs
<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Totem>
https://krkonosky.denik.cz/zpravy_region/ukradena-socha-svateho-jana-nepomuckeho-se-vratila-domu-20140408.html
<https://novyprostor.cz/clanky/510/za-vlnkou-doleva>
https://prostejovsky.denik.cz/zpravy_region/svaty-jan-nepomucky-prisel-u-hloucele-orku-znovu-diky-vandalum-20211201.html
<https://sochyamesta.cz/zaznam/14387>
<https://sochyamesta.cz/zaznam/16989>
<https://sochyamesta.cz/zaznam/17399>

<https://sochyamesta.cz/zaznam/22186>

<https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1099/3?v=list>

<https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1120?v=list>

<https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1133?v=tisk>

<https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1144?v=tisk>

<https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1166/2?v=list>

<https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1178?v=tisk>

<https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1192?v=list>

<https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1417?v=list>

<https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1505?v=list>

<https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1506?v=list>

<https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1508?v=list>

<https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1593?v=list>

<https://umenipromesto.eu/katalog/detail/751?v=list>

<https://umenipromesto.eu/katalog/detail/761?v=tisk>

<https://umenipromesto.eu/katalog/detail/790?v=list>

<https://umenipromesto.eu/katalog/detail/916?v=list>

<https://verejneprostory.cz/aktivity-a-verejne-prostory/menime-verejne-prostory/legalni-graffiti>

<https://vratza-stone.com/en/index.html>

<https://wave.rozhlas.cz/kunsthistoricka-charlotta-kotikova-apoliticke-umeni-neexistuje-vse-co-delame-je-6479525>

<https://www.advojka.cz/archiv/2007/6/skupina-ladvi>

<https://www.artantiques.cz/zde-je-kotasovo>

<https://www.artlist.cz/skupiny/trasa-54-918/>

<https://www.denik.cz/bydleni/antonin-hepnar-nevedel-jsem-ze-prace-se-drevem-je-umeni-20140717.html>

https://www.facebook.com/ocluziny.cz/photos/a.758089604213872/761546703868162/?type=3&locale=cs_CZ

https://www.idnes.cz/praha/zpravy/socialismus-praha-sportovni-mesto-sportu-sport-pohyb-komunismus-praha.A190719_150631_blogovy-roman_kuce

<https://www.knihobudka.cz/>

https://www.metro.cz/vandalove-poskozuji-sochy-skody-jdou-do-desetitisicu-pfh-/praha.aspx?c=A160119_201257_praha-metro_jsk

<https://www.mvcr.cz/clanek/kamerove-sledovani-verejnych-prostranstvi-a-instituci.aspx>

<https://www.praha4.cz/Centralni-park-na-Pankraci-ozivila-pergola-a-nove-sochy-1.html>

<https://www.praha4.cz/Plochy-pro-legalni-GRAFFITI>

<https://www.praha4.cz/Sedici-figura-je-uz-zpatky-na-Novodvorske.html>

<https://www.sculptureline.cz/cs/umelci/alexandra-kolackova.9>

<https://www.slavkov.cz/restaurator-stale-me-udivuje-krasa-slavkovskych-soch-ale-i-navstevnici-kteri-na-ne-dokazou-vylezt-a-fotit-si-selfie/>

<https://www.sochyamesta.cz/zaznam/13611>

<https://www.unescoprague.org/kniha-pro-sochu/>

<https://www.vetrelciavolavky.cz/>

<https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/budovatel-metra>

<https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/dalky>

<https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/fuga-varhany>

<https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/chlapec-s-micem>

<https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/kosmonauti>

<https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/kvet-3>

<https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/matka-s-ditetem>

<https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/milenci-0>

<https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/mobilit>

<https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/novy-den>

<https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/opustena>

<https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/pes-kocka>

<https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/polibek-1>

<https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/rodina-2>

<https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/sroubovice-0>

<https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/stela-0>

<https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/tri-gracie>

<https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/tvary>

<https://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/zeme-0>

Seznam příloh

ALT, H., Sedící figura. In: Umenipromesto.eu [online]. 2019. [cit. 2023-04-03]. Dostupné z: <https://umenipromesto.eu/katalog/detail/906?v=list>

MACHÁČKOVÁ, H., Slepíčka. In: Sochyamesta.cz [online]. 2019. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://sochyamesta.cz/zaznam/20532>

SUROVÝ, O. Stroj – vesmírný pták. In: Umenipromesto.eu [online]. 1. 6. 2019 [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: <https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1166/2?v=list>

SUROVÝ, O., Jinoch na startu a Muž v cíli. In: Umenipromesto.eu [online]. 1. 7. 2019 [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1192?v=list>

SUROVÝ, O., Obyčejná madona. In: Umenipromesto.eu [online]. 1. 12. 2018. Dostupné z: <https://umenipromesto.eu/katalog/detail/751?v=list>

SUROVÝ, O., Oskar. In: Umenipromesto.eu [online]. 1. 8. 2018 [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://umenipromesto.eu/katalog/detail/1133?v=tisk>

VOŽENÍLEK, Z., Tři plastické objekty. In: Upm.cz [online]. 70. léta 20. století. Dostupné z: <https://www.upm.cz/bydliste-panelove-sidliste/>

Přílohy

Příloha č. 1 Jinoch na startu a Muž v cíli

Příloha č. 2 Tři plastické objekty

Příloha č. 3 Oskar

Příloha č. 4 Slepíčka

Příloha č. 5 Stroj - vesmírný pták

Příloha č. 6 Sedící figura

Příloha č. 7 Obyčejná madona